

૫૩૬૯

ઉત્તર.

સીતા હરણ નાટક.

અથવા,

રામ રાવણની લડાઈનું નાટકરૂપે વર્ણન.

રચી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

હિંમતલાલ ગરબડદાસ ગાંધી. નડીઆદ

નડીઆદ સત્યસાગર પ્રેસ.

કીંમત ૦—૩—૦

(સર્વહક કર્તાને સ્વાધીન.)

સને ૧૯૯૩

અર્પણ પત્રીકા.

મુરખી. સાંમળદાસ હરીભઈ શાહ.

મું ધંધુકા. હાલ મુંબઈ.

પ્રીયકર માંમા—

વધારે શું લખું ? કાંઈજ નહીં. દુકામાં ફક્ત એટલુંજ કે આપના જેવા દયાળુદીલના અને ગરીબ ભાણેજને પોતાનાં બચ્ચાંની પેઠે પાળનાર માંમા, આવા હરહંતા કળીયુગમાં જે ભાણેજને મળ્યા હશે, તેને હું પુર્ણ ભાગ્યશાળી માનું છું.

નાનપણથી આપે મને ઉછેરી મોટા કર્યો અને ખરા તનથી ઉત્તમ પ્રકારની કેળવણી આપી, નીતી વિગરેમાં પ્રવીણ કર્યો તેનો બદલો જો હું આખી જીંદગી આપનો દાસ થઈને રહું, તો પણ વળી શકે તેમ નથી પણ આપે જે કેળવણી આપી, તેનો ચથાર્થ ઉપયોગ કરી, આ લઘુ-પુસ્તક બનાવ્યું છે તે આપને અર્પણ કરું છું.

હી. આપનો આજ્ઞાંકીત ભાણેજ.

હીંમતલાલ ગરબડદાસ ગાંધી

પાત્રો.

રામ... અયોધ્યા નગરનો રાજા
લક્ષ્મણ તેનો ભાઈ
સુગ્રીવ કીશકીંધાનો રાજા
હનુમાન તેનો મુખ્ય મંત્રી.
અંગદ સુગ્રીવનો ભત્રીજો.
જાંબુવાન ,, મંત્રી
વિદુશક ગરુડરો.
રાવણ લંકાનો રાજા
દરવાજા રાવણનો.
વિભીશણ ,, ભાઈ.
મંદોદરી રાવણની સ્ત્રી.
નિકશા ,, મા.
ઈંદ્રજીત ,, નો પુત્ર.
સુક-સારણ ,, પ્રધાનો.
કુંભકર્ણુ ,, ભાઈ.
ઉચ્ચંડા લંકાની દેવી.
સીતા રામની સ્ત્રી
સુગ્રીવના ઈંદ્રજીતની સ્ત્રી
સુષેણ હોશીઆર વાનર વૈદ
સુકાચાર્ય રાવણનો ગેર
ઈંદ્ર-વરુણ દેવતા.

એ શીવાય દાસી, પ્રતીહાર, અપ્સરા, રાક્ષસો, કપીઓ, વિગેરે.

ઉત્તર સીતા હરણ નાટક.

ત્રી અંકી.

મંગળા ચરણ.

ગીતિ.

દસરથ સુત રઘુનંદન, વંદન કરું હું હી કર જોડી;
પ્રથમ પ્રયાસે કરજો, સાલ્ય સદા તું વીધો સૌ ફેડી.

દિંડી.

નમું હું નાથ જોડી હાથ નીરવિકારી—ટેક.

કરો કૃપા કૃપાળુ, વીનતી ઉરધારી,

આપ સન્મતી થાય, જન્મ સફળકારી.

નમું હું.

અમૃત દૃષ્ટી કરી, થાઓ સાલ્યકારી,

આપ આશ્રયથી, રહો હું ધીરધારી;

નથી મુજમાં ગતી, ગુણ ગાવા મોરારી.

નમું હું.

પ્રથમ પ્રયાસે જો, હોય ભુલ ભારી,

અલપ બુદ્ધી મુજ, ધારી દયો સુધારી;

ઝોટલું માયું છું હાથ, હું પસારી.

નમું હું.

દયાસીધુ દાસ જાણી, સાલ્ય કરજો,

રંકવણીકની વીનતી, ઉર ધરજો;

કષ્ટ કાપીને કરજો તું, સુખકારી.

નમું હું.

ધનાશ્રી.

રમરણ કરી હ્યો શ્રી રામ, ભક્તજનો રમરણ કરી હ્યો શ્રી રામ.
 રામ રત્ન જે હાથમાં ધરશે, થાશે પુરણ કામ. ભક્તજનો.
 રામ ભજનથી આ દુનિઆમાં, અમર થાશે નામ, ભક્તજનો.
 મૃત્યુ પછીથી મોક્ષજ મળશે, મળશે અવીચળ ધામ, ભક્તજનો.
 રામ સ્વરૂપ ન ઝાળખ્યું જેણે, જણો પશુની સમાન. ભક્તજનો.
 નવીન નાટક વાંચો આ પ્રીતે, નથી બનેલકો હામ, ભક્તજનો.
 સ્તુતી સ્વીકારી આશ્રય દેશો, હાંમતને ધનશામ. ભક્તજનો.

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—મલ્લાયન પર્વત ઉપર રામચંદ્રની સભા.

પાત્રો—રામચંદ્ર, લક્ષ્મણ, હનુમાન, અને સુગ્રીવ તથા વિદુષક.

રામ—પ્રીય, બંધુ લક્ષ્મણ, સુગ્રીવે આપણને વાયદો કર્યો છે કે વર્ષારતુ પુરી થયો હું તમારી પાસે આવીશ. તે હજી સુધી કેમ નહીં આવ્યો હોય ? વર્ષારતુ ગઈ અને શીતકાળ આવ્યો તો પણ સીતાની શોધ થઈ નહીં; તેથી હવે મારી અધીરાર્થ વધી પડેછે.

લક્ષ—જેટ બંધુ, જરા ધીરજ રાખો કાંઈ અડચણ આવવાથી વાર લાગી હશે. નહીંતો આવ્યા વિના રહેજ નહીં કારણ કે તે

પોતાનું વચન પાળવા, અને આપની ભક્તી કરવા હમેશાં આતુર રહેછે.

હનું—(પ્રવેશ કરીને) જય થાઓ મહારાજાધીરાજ, રામચંદ્રજીનો (નમસ્કાર કરી બેસેછે.)

વિદુ—ઓહો, આવરદાના તો બળીઆ દેખાય છે. સંભારતાં વેંતજ આવી પહોંચ્યાને શુ?

લક્ષ—શુ. સુગ્રીવની સ્વારી આવી પહોંચી ?

હનું—હા, મહારાજ, મને આગળથી—(એટલામાં સુગ્રીવ પોતાના પ્રધાનો સહીત પ્રવેશ કરે છે)

સુગ્રી—જય થાઓ મહારાજ રામચંદ્રજીનો, (બેસેછે) મને બહુવાર લાગી માટે આપની પાસે ક્ષમા માગુછું.

વિદુ—જામા, ખમા, બાપુ તને ને તારાં બધાં વાંદરોને. પણ હવે સીતાજીની સોધનો વિચાર કર્યો કે નહીં ? મારાથીતો એમના વિના ઘડીએ રહેવાનું નથી. એટલે શુંકે એ હોય ત્યારે થોડો લાડુપાક મળે.

રામ—સુગ્રીવ હવે આપણે તાકીદે બંદોબસ્ત કરવો જોઈએ.

સુગ્રી—આપનો હુકમ માથે ચઢાવવા દાસ તૈયાર છે. હવે હું સધળો બંદોબસ્ત કરું. મારો પ્રધાન હનુંમાનજી એ વાતમાં પ્રવીણ છે માટે તેને મોકલુછું.

રામ—વાર, હનુંમાનજી. હવે તાકીદે સોધ લાવોતો સાઈં થાય તમે જઈને (પોતાની મુંદ્રીકા આપે છે) આ સીતાને બતાવજો. એટલે તે જરૂર જાળબંધે તેથી તેને ધીરજ આવશે.

હનું—આજા મહારાજ (કહી રસ્તે પડે છે)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ-લંકાં.

પાત્રો—દરવાન, હનુમાન, વિદુષક.

દરવાન—(સુતેલો) અલ્યા, કોણુ જાય છે આટલી રાત્રે!

વિદુષક—છાનો મરને ભેંસના બધ, કોક મારી નાંખશે. તારો કાકો.

દરવાન—પણુ અલ્યા જોતો ખરો. આ નવો ખેલ, આ વાંદરો જે પગે હીંડે છે. જાગડદાર વાંદરા, ઉભો રહે, આટલી રાત્રે ક્યાં જાય છે.

રાગ ભોપાળ, કલ્યાણ, દાદરો.

(ચળાવલા તું ચઢી ગયો છે—એ રાહ.)

હનુ—ચુપરે, ગધા બકવા મતકર, મોત બમે છે તારું કેમ ?

હાથ દીઠા છે મારા આ કે ? બોલે છે તું જોમજ એમ.

દર—જા જા હવે બહાર રાંડના જોર જોયું જનાવર જાત;

નીકજે છે કે નહીં તું જલદી, નહીંતો ખાવી પડશે લાત.

હનુ—જો જો અલ્યા મીઠા મેવા, ચાખી લે આ મારા હાથ,

મુઠી મારી તુજ શરીરના, કડકા કાઢી નાંખુ સાત.

(એક મુઠી મારી હનુમાન આગળ જાય છે)

વિદુષક—અલ્યા, જોયોકે નવો ખેલ ? ગધેડો બન્યો ને વળી માર

ખાધો. પહેલેથી બાઘની શીખામણુ માની નહીં, તો આદમ્પાક

જમવો પડ્યો.

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ નગ્નની બજાર.

પાત્રો—ઉગ્રચંડા, હનુમાન, વિભીષણ.

ઉગ્રચંડા—(સામી બાળુ નજર કરીને) દુષ્ટ આટલી રાત્રે મારા નગ્નમાં પ્રવેશ કરનાર કોણુ? ખચડદાર જો મારા હાથ (ખડગ મારવા જાય છે).

હનુ—(ક્રોધે ભરાઈ) મનહર.

દુષ્ટ અલી પાપણી તું કેમ અહંકાર ધરી,
જોશે છે તું વિચાર કર્યા વિના શું બાકળી;
પાપ તણી શીક્ષા દેવા આવ્યો છું હું તારી પાસે,
જેજે આજ કેવી કરું છું હું તને આકળી.
ખડક તારાથી બીતો નથી મન માંહી જરા,
રામજીની સાથે તેને કોણુ મારનાર છે;

ઉગ્ર—રામ રામ શું કરે છે રામનાં વખાણુ અલ્યા,
રામ જેવા રાવણનાં પાણી ભરનાર છે.
સીતા રાણી દાસ થયાં, રાવણની પાસ રહ્યાં,
તેનો ધણી રાવણને હરકત શું કરે.

હનુ—પાપ તણી બાંધનારી, બોલ તું વિચાર કરી
વગર ખુટે તું મારા હાથથી નહીં મરે.

(એમ કહી એક મુઠ્ઠી મારે છે ઉગ્રચંડા બેશુદ્ધ થાય છે
થોડી વારે પાછી ઉઠીને)

ઉગ્રચંડા—ક્ષમા કર, રામભક્ત. હું તને અને તારા રામને ઝાળ-

ખુદ્ધું. તું સુમેથી જા, તને હવે કોઇ હરકત કરનાર નથી; અ-
ને તારું કામ નિરવીઘ્ને પાર પડશે. (ઉચ્ચંડા જાય છે.)

હનું—માર યૌદ્ધમું રતન છે, એ વાત ખરી છે. હવે કેવી સીધીદાર થઈ. (વિભીષણ રાગ નામની માળા ફેરવતો પ્રવેશ કરે છે તેથી આશ્ચર્ય પામી) અહા! શું રાવણુ જેવા દુષ્ટ રાજના રાજમાં પણ રામ ભક્ત છે હેં!

વિભી—(ધીમેથી) અહા! રાવણે શું અધોર કૃત્ય કર્યું છે! કા-
માંધ નરો શું ન કરે? પોતાની માતા જેવી જે સીતા જે
આખા જગતની માતા તેના ઉપર કુદ્રંથી? ધીકાર છે! જેટ
ખંધુ તને! શું! તને જરા પણ શરમ ના આવી?

હનું—(ગનમાં) સાબાસ, રામ ભક્ત! ધન્ય છે તને (ઉચ્ચંડ) રામ
ભક્ત. જરા મહેરબાની કરી તમારું નામ કેહુશો તો મોટો લ-
પકાર થશે. હું રામ (જેનું તમે બજન કરો છો) તેનો દુત છું.

વિભી— ત્રીતાળી ચોપાઈ.

મારું નામ વિભીષણ સારું, ચલાવો આગળ બાપણુ તમારું.

રખે ગનમાં ધરતા લાજ; રાગ ભક્ત હું છું કપીરાજ.

હનું—વારું, સારો ગળ્યો સંજોગ; આજે વામશે સૌ મુજ રોગ.
નામ મારું રૂડું હનુમાન; સીતા માટે ફર રાનો રાન.

હજુ ભાળ લાગી નથી હાથ; સરશે કામ એ આપથી બ્રાત.

વિભી—નામે રાવણુ લંકાંતો રાય; જેટ ખંધુ તે મારોજ થાય.
તેણે હર્ણ કર્યું સીતા માત, લજબ્યું રાજ્ય, કુળ ને જાત.
વને અશોક નામે જે વાડી, તેમાં તેણે સીતાને સંતાડી.

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—અશોક વાડી.

પાત્રો—સીતા, હનુમાન, રાવણ અને મંદોદરી.

સીતા—

સામગ્રી.

બહેલા આવે નાથ માણસ, કરવા દાસીની સાથ;
 એક ઘડી આપના વિના, એક યુગ સમગ્રય. બહેલા.
 ઉઘી મતિ થઇ મુજને, જોડું કીધું મેં મન;
 કાંચલડી મૃગ ચર્મની, પહેરવા મુજ અંગ. બહેલા.
 રોશ રખે ધરો લક્ષમણા, મેણું આપને દીધ;
 માફી દીએરીઆ આપજો, અઘટીત મેં કીધ. બહેલા.
 બકતોની આશા પુરી તમે, કીધું ઈચ્છીત ધાગ;
 આજે કદળુ થયા નાથજી, કહો કેમજ શામ? બહેલા.

હનુ—સીતાજીની બાળતો મળી ચાલ જાઉં. (જરા ખમચીને)
 પણ અરે! પેલું કાણુ આવે છે, રાવણનો ન હોય? હા!
 એજ. ચાલ જરા સંતાઈને તમાસો જોઉં (સંતાઈ જાય છે)

રાગ ઇંદ્રસભા.

રાવણ—

શાને રહે છે તું પ્રીયા, શોક કર દુર;
 રામ તારો ક્યાંથી આવશે કહે જરૂર.
 દેવતા ન આવી શકે એવો મુજ દેશ;
 સમુદ્ર પાર આવશે, શું રામનો એ વેશ.
 સ્વાધીન થાતું સુંદરી, તે માટે મુજને;

રામ આશા છોડી દે, કહું છું તુજને
 (કાંડુ પકડી)-ઉઠ પ્રીયા તું બેશ, મારી પાસ જલદી આવ
 કમળ સમ હસ્તે વદન, તું મને બોલાવ.
 મધુપાન કરીએ આપણુ. પ્રીતે બેસી પાસ;
 પ્રેમથી પટરાણી કરી, રાખું મુજ અવાસ.
 દેવ સરવ આકરી કરે છે મારે ઘેર;
 આકરી હું તારી કરું જરૂર દાસ પેર.

સીતા—(કાંડુ તરછોડી) ક્ષત્રીકલંક.

ચુપ ચુપ હવે લંકાના રાય, સીતા તો સત નહીં ચુકેરે;
 જીવ જાતાં સુધી ચળીત ન થાય, સીતા તો સત નહીં ચુકેરે.
 પર પુરુષ બાઈ ને આપ, સીં એક રામ નામનો જપુ જાપ.
 સીતા તો સત
 તારે માથે મોત બમેછે ખચીત, સીં તેથી સુઝે પર નાર સાથે,
 પ્રીત સીતા તો સત
 પણ પરદારા વિપની જવાળ, સીં ઉપ મારી આણુશે તારો
 કાળ. સીતા તો સત
 તારો નથી કોઈ સારો સલાહકાર. સીં નથી પ્રધાન વણીક
 કુમાર. સીતા તો સત
 તેથી અધમ ગતી થશે દુષ્ટ, સીં મોહ, માયા, મદીરામાં
 થયો પુષ્ટ. સીતા તો સત
 તારા વૈભવમાં ઉકશે લાલ, સીં રામચંદ્ર હાથે મોત તાઈ
 થાય. સીતા તો સત

રાવણ—(કોઈ બરાઈ સીતાનું માથું કાપવા જાય છે એટલામાં
 મંદોદરી આવી પહોંચે છે)

મહાદરી—

(કેરબો)

શાન્ત, શાન્ત મારા નાથ, આ શું કામ કરોરે, કામ કરોરે
આ શું કામ કરોરે.

શાન્ત૦

વગર વિચાર્યું કામ કરેથી થાય ઘણો પરીતાપ;

પાછળથી પસ્તાવો ઉપજે, સમજો સર્વે આપ.

શાન્ત૦

સીંહ સુતને હાથ પડેલી ક્યાં સસલી જનાર;

નોળ દ્રષ્ટ ભોરીંગ^૧ પડેલો થઇ જશે લાચાર.

શાન્ત૦

તર્ત કદી કચુલ કરે નહીં, એવો સ્ત્રી સ્વભાવ;

ધીમે ધીમે હાથ આવશે, ચાલો મારા નાવ.

શાન્ત.

(રાવણનું કાંડુ પકડી બેઝે છે)

રાવણ—(જરા શાંત થઇને) પણ, પ્રીયા, તે હકી સ્ત્રી માને તે-
મ નથી. તે પોતાના સ્વામી રાગનું નામ પણ બુલતી નથી.

માટે મને તેના ઉપર બહુ ક્રોધ આવે છે.

મંદા—ધીમે ધીમે સહુ બુલશે. ચાલો હવે આપણે જઇએ.

રાવણ—(જતાં જતાં) જો, હકીલી સ્ત્રી હજી હું તને બે માસ
વિચાર કરવા મુદત આપુ છું, એટલામાં જો તું નહીં સમજે તો
તારા લોહીથી હું મારી કાયા તૃપ્ત કરીશ.

સીતા—(ધીમેથી) એક હજાર વર્ષ મુદત આપે તો પણ શું થયું?
(રાવણે જાણે સાંભળ્યું નથી એમ જાણ છે અને હનુમાન
પ્રવેશ કરે છે)

હનુ—માતા, સીતાજી. હું રામની આજ્ઞાથી આપના શોધને માટે
રાતે રાત ભટકુ છું પણ આજે તમે મને મળ્યાં તેથી હું

ખુશી થયો. (મુંદ્રીકા બતાવે છે) આ રામચંદ્રે આપી છે.
 સીતા—(વિંટી ઝોળખીને) અહા ! વિરા હનુમાન તારા રામજી
 આટલા બધા કઠણ કેમ થયા? (પોતાનો મળી તથા કાગળ
 આપે છે) આ રામચંદ્રજીને આપીને કહેજે કે તે હવે સત્વર
 આવે.

હનુ—તેમણે મોટું સૈન્ય ભેગુ કર્યું છે તે હવે જોમ અને તેમ જ
 લદ્દી આવશે. માટે કશી ફીકર ન રાખો. (બન્ય છે)

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—રાવણની સભા.

પાત્રો—રાવણ, વિભીષણ, ઇંદ્રજીત અને પાછળથી કેટલાક રાક્ષસ
 સૈા તથા હનુમાન.

રાવણ—પ્રીય, પ્રધાનો, મારો વિચાર શું નીપજી જશે? સીતા
 મને નહીં વરે તો પછી કેમ કરવું? !

વિદુ—અરે, મહારાજ તમે તો હીકજ છો. એક સ્ત્રી છતાતી નથી
 તો પછી રામ છતવા એ એક મુશ્કેલીની વાત તો ખરીજતો.

વિભી—જેટ બધું, મેતો પ્રથમથીજ કશું હતું, કે એ કદી
 પણ આપને વરનાર નથી. એ સતી છે; તેથી રામ સાથે વેર
 કરશો, અને કદાચ ધારોકે રામને મારશો તોપણ તે સ્ત્રી ત-
 મારી થવાની નથી. માટે હવે પણ સમજને અને સીતાને
 પાછી મુકી આવો. રામ ધણા ભોળા દીલના છે તે તમને

બીલકુલ ઇજ્જત કર્યા સીવાય માફી આપશે.

રાવણ—ચુપરે, દુષ્ટ, તને કોણ બોલાવે છે મારે તારું ડહાપણ—
વિદુ—અસ, તમારે નહીં બોલવું. અત્યારે બાધનો મીઝન ઠેકાણે
નથી.

(કેટલાક રાક્ષસો પ્રવેશ કરે છે)

રાક્ષસો—મહારાજધીરાજ આપની વાડીમાં એક મોટા વાંદરો
આવ્યો છે જેણે આપની વાડીનાં તમામ ઝાડ જડમૂળથી
ઉખેડી નાંખ્યાં છે.

રાવણ—પ્રીય, પુત્ર, ઇંદ્રજીત, જલદી દોડ અને વાંદરાને સત્વર પ-
કડી લાવ, નહાંતો ઠેર મારી નાંખો.

(ઇંદ્રજીત જાય છે)

રાવણ—અહા, માફ દિલ શોકમાં ગરકાવ થઈ ગયું છે તેનું કારણ
શું હશે? મને હવે ભય લાગે છે ! શું સીતાને પાછી આપ-
વી? ના એમ અને કેમ? એથી હું નામદં ગણાઉં, મારી અ-
પકીર્તી લોકોમાં પ્રસરાય. કહેશેકે રાક્ષસ થઈને એક માણસ
જે માફ ભક્ષ, અને વળી અધુરામાં પુરું તે પણ છોકરું,
તેનાથી બીધો. હવે શું કરવું તે મને સુઝતું નથી. (એવા-
માં ઇંદ્રજીત આવે છે)

ઇંદ્ર—ખીતાજી, આપની આજ્ઞા પ્રમાણે આ વાંદરાને હું પકડી લા-
વ્યોછું.

વિદુ—ઓ, મારા બાપ. આ વાંદરોતો જગ્ગરો. પણ મહારાજ. મને
તો રામના દુત જેવો માનુસ પડે છે.

ઇંદ્ર—હા, એ પોતે પણ એમજ કહે છે.

રાવણ—શું, એ રામનો દુત છે? એકદમ પકડી કેદ કરો.

હનુ— (એક તમાચ રાવણના ગાલમાં ખેંચીને)

લાવણી

ઓ, અસુર સંણુ તું વાત, કહું સાક્ષાત, જાણે મુજ હાથ,
એવો કોણ આંહી,
હું નથી જોતો કાઈ વિર સભાની માંહી.

શું અંધ અતી કુલાય, મનની માંહ, લંકના રાય,
કોણ સાંનારો;

શું ઇંદ્રજીત એ કરે રાંક બીચારો.

પકડાણો છું ધરી હામ, કરવા કામ, હુકમ છે રામ,
પજવવા તુજને;

સીતાને પાછી સોંપ મુંઢ મતી મુજને.

તું આવ રામની પાસ, કર કાંઈ ક્યાસ, થઈ જ દાસ,
ઉગરવા બારી;

વળી માગ રામની ક્ષમા સોંપ સતિ નારી.

રાવણ—ઉભોરે, વાનર માન, રામની આંણુ, કહે સત વાંણુ, મોત
તુજ સાથી;

હનુ—દિવેલ કપડ ને પુંછ સાથ બાળ્યાથી.

રાવણ—સવળા રાક્ષસો એકદમ ઉઠો, અને ગામમાંથી નેટલાં ગો-
દડાં વગેરે કુચા મળી આવે, તે તથા દીવેલ, તેલ, ધી વગેરે
નેટલું મળી આવે તેટલું લાવો.

રાક્ષસ—(એકે એકે સવળા જઈને પુસ્કળ ચીંથરાં તથા તેલ, ધી,
વગેરે લાવી રાવણના મોં આગળ ઢગતો કરેછે. પછી હનુમાં-
નતે પુંછડે બાંધીને સળગાવેછે એટલે હામ હામ કુદી આગ
લગાડી જતો રહેછે.)

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ, રાવણનું સપન ગ્રહ.

પાત્રો.—રાવણ, મંદોદરી.

રાવણ—(પ્રવેશ કરીને) કેમ પ્રીયા આજે ઉદારા દેખાય છે ?

મંદોદરી— ભર્યહરી રાહ.

સાચું માનો સ્વામી ગાહરા, કહું કરીને પ્રણામજી;
 અધાર સ્વપ્નું આજે આવીયું, જાણે આવ્યાછે રાગજી. સાચું
 દસ શીશ આપનાં છેદીઆં, છેદી વિશે ભુજાયજી;
 ભાગ્યું આકંકણ માહરું, તેથી દુખ દિલ થાયજી. સાચું

રાવણ—ઘેલી થઈ પ્રીયા માહરી, આ શું સુજે છે મનજી;
 સાચીમાની સ્વપ્ન વાતને, કેમ બાળેછે તનજી. ઘેલી.
 દૃષ્ટાંત કહું તુજ આગળે, પામ્યો નીરધન ધનજી;
 સ્વપ્નામાંથી જ્યારે જાગીઓ, થયો આશાજ ભંગજી. ઘેલી.

મંદોદરી—જક છોડો મારા નાથજી, જાઓ રાંગની પાસજી;
 સતી સીતાને પાછી દીઓ, નહીંતો થાશે વિનાસજી. સાચું
 કાળી નાગણ એ બહારી તમે, બહારી વિપની વેલજી;
 તેને પાછી આપો નાથજી, તો તો થાય રંગ રેલજી. સાચું

રાવણ—ધીક ! પ્રીયા ધીક ! તુજને, ધીક ! તારા વિચારજી;
 જનમી તું કાયર કુખમાં, રાખ શરજ લગારજી. ઘેલી
 અમર શીવે કયો મને, પાછો કોણ મારનારજી;
 ભક્ષ માઈં મને મારશે, શા એ રામના ભારજી. ઘેલી

મંદોદરી—રોશ રખે ઘરો નાથજી, નથી આપનો વાંકજી;

વિધીએ જે કાંઈ લખ્યા હશે, મીઠ્યા કેમ થશે આંકજી. સાચું
 વિપ્રીત મતી થઈ આપની, કાંઈક વિનાશ કાળજી;
 રામને નાનો ન જાણુશો, એ છે વિશ્વનો પાળજી. સાચું
 રાવણ—બુધી સ્ત્રીઓની છે પાનીએ એમ કહેછે સંસારજી;
 તે આજ સાચું મેં જાણીઉં, આવ્યો પ્રસંગ જ્યાં નારજી ઘેલી
 કરશે વિશ્વાસ જે નારનો, ખાશે પેટભરી મારજી;
 તેની સીક્ષાએ જે આલસે, ખોશે ઇજ્જત ભારજી. ઘેલી

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ.—રાવણની સભા.

પાત્રો—વિભીષણ, વિદુષક, સેનાધીપતી, પાછળથી રામ, પ્રતીહાર.

વિભી—સેનાધીપતી, હું ધારું છું કે રાજાની બુધ્ધી ફરી ગઇ તેથી
 કાંઈક વિનાશ કાળ છે. ખચીત તેના કુળનો નાશ થશે ! !

વિદુ—તમારી બુધ્ધીએ ફરી ગઇ ! એ, મારા ભાઇ જેમ તેમ કર-
 વાદોને તમારું શું લેછે ?

સેના—વીદુષક અરે કહેછે, રાજાને છેડચામાં ફાયદો નહીં.

વિભી—અરે પ્રધાન કોણ ? અરે હીતકારી કોણ ? જે રાજાને
 ખરી શીખામણ આપે તેજ. બાકી હાજી હા કરનારા ધણા
 હોયછે.

સેના—એ વાત ખરીછે. પણ એ કાંઈની વાત માને તેમ નથી.

વિભી—હશે ખેર, જેમ અને તેમ અરે. પણ હું આજે રામ પા-

સે કહીશ. કારણકે મારો તો મોટો ભાઈ છે

પ્રતી—મહારાજાધીરાજ, લંકાધીપતી, રાવણુ રાજાને ધણી ખમા.

વિદુ—ચુપ, ચુપ, મહારાજા આવ્યા, હવે સધળી વાત જવાદ્યો.

રાવણુ—(આસન ઉપર બેસેછે) સેનાધીપતી, હવે સૈન્યની તદ્દ-
બીર બરાબર રાખો કારણકે કદાચ રામ જોડે લડાઈ કરવી પડશે.

સેના—મહારાજા, એ રામ જે આપણું ભક્ષ તેને જીતવાને કાંઈ
બહું યોધાઓનો ખપ નહીં પડે.

વિભી—જેટલાંયું, રામ જોડે યુધ્ધ કરવાનો વિચાર પડતો મુકો; એ
તમારું ભક્ષ ન હોય. પણ ઉત્તરા તમેજ તેમના ભક્ષ થઈ
પડશો ! જે તમે તમારા કુટુંબની વૃદ્ધી ઇચ્છતા હોનો સીતા-
ને પાછી આપો. તો રાગ તમને બીલકૂલ ઇજ્જ કરશે નહીં તે
પરમદયાળુછે. તે વિશ્વને પાળનાર છે. માટે મારી સલાહ મા-
નીને રામ સાથે વેર ન કરો તો ધણી સારી વ ત છે.

રાવણુ—ધીકાર છે ! તારા આ પ્રમાણે બોલવાને ! તું મારો ભાઈ
છતાં પણ કાયર નીકળ્યો શું ! સીંહનું જમ્યું શીયાળ થયું ? !
અરે, આવા કાયર માણસો મારા રાજ્યમાં ન જોઈએ કાર-
ણકે જે તેની અસર બીજા કોઈ સુરાને થાય તો પાછા ભોગ
મળે; માટે સત્વર હું તને હુકમ કરું છું કે તું મારા રાજ્યમાં
એક ઘડી પણ ન રહેતાં ચાલ્યો જા.

વિદુ—જાવ, જાવ, વિભીપણુભાઈ, જેયું અગારી સલાહ નામાંની
તેનું ફળ?

વિભી—(ક્રોધમાં) ક્ષત્રકીલંક.

સુણુ લંકાધીપતી રાવણુરાય, મળી તો મુંઢ તારી ગઈરે.

આહીં રહેથી આ દેહ પાપી થાય.

મતી.

(૧૬)

હાથ પગ ઘોઘી માગી લીધા કોડ,	મતી.
ત્રણ બાઘચોની તોડીનાંખી જોડ.	મતી.
સતી જનેતા જે સીતાજી કહેવાય;	મતી.
તેની સાથે ભોગ ભોગવવા જાય.	મતી.
હવે રહું નહીં ઘડી આણુ ઠામ;	મતી.
તારું અન્ન પાણી આજથી હરામ.	મતી.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧.લો.

સ્થળ રામચંદ્રજીની સભા.

પાત્રો.—રામ, લક્ષ્મણ, સુગ્રીવ, જાંબુવાન અને હનુમાન.

રામ—પ્રીયભાઈ લક્ષ્મણ, હનુમાનને ગયાં ઘણા દીવસ થયા, પણ હજી પાછો કેમ નહીં આવ્યો હોય ?

લક્ષ—મહારાજ, ધીરજધરો. હજી તેની મુદત પુરી થઈ નથી.

સુગ્રી—હવે તે જલદી આવશે. મેં પણ સૈન્ય તૈયાર કર્યું છે. ફક્ત હનુમાન આવે તેટલીજ વાર છે.

હનુ—(પ્રવેશ કરીને) મહારાજધીરાજા રામચંદ્રજીની જયથાઓ.

જાંબુ—કેમ હનુમાનજી શું થયું, સીતાનો શોધ લાગ્યો કે નહીં ? અમે ફક્ત તમારી આવવાનીજ રાહ જોતા હતા.

હનુ—રામચંદ્રજીના પ્રતાપથી ફતેહ મળી છે (મણી તથા કાગળ આપે છે.) મહારાજ આ તેમણે આપ્યો છે.

રામ—(હાથમાં લઈને છાતીએ દાખે છે.) સાચાશ ! વિરપુત્ર ધન્ય છે ! (લક્ષ્મણને) ભાઈ આ કાગળ વાંચો.

લક્ષ—(કાગળ વાંચે છે.)

રાગ કાગળ,

સ્વરતી શ્રી રામ સભાય, શોભા સારીરે;

જ્યાં વસે હમારા પ્રાણુ, આનંદકારીરે,

લખીતંગ આપની દાસ, લ'કાંગઢથીરે.
 સતી સીતાના છે પ્રણામ, શુદ્ધ હૃદયથીરે;
 ઘડી પળ પળ આપનો પ્યાર, અતી વાદ આવેરે,
 વિહાડીજ વેરી થાય, મન સગગાવેરે.
 પડી વીખુટી જ્યારથી નાથ, રહું છું ઉદાશેરે;
 એક વિના તમારું નામ, સુન્ય સહ બાશેરે,
 એક દિવસ આવ્યો દૈત, અતી અહંકારીરે.
 બોલ્યો ક્રોધ કરી મુજ પાસ " કમ છે પ્યારીરે;
 " તું માનીને મારી શીખ, થા પટરાણીરે,
 " ધણી સુખી થઇશ મુજ પાસ, તજ હઠ શાંણીરે.
 " સૌ દેવ મળી તુજ સેવ, કરશે ઝાઝીરે; "
 સુણતાં સર્વે આ બોલ, બહુ દીલદાઝીરે,
 રોમ રોમ ઉઠી મને ઝવાળ, દીધા ફીટકારેરે.
 દેખાડ્યો ત્રાસ અથાગ, થયો પછી ન્યારેરે;
 બગીમરવાનું નીશ્ચય કરી. પછી ચાલીરે,
 અતી જાણીને આપ, મુંદ્રીકા ઝાલીરે.
 હું વિસ્મય થઇ મન સાથ, જોયું ચોપાસેરે;
 થયા પ્રગટ વિર હનું માન, થઈ ઉદાશેરે,
 હવે રહી છું ધારી ધીર, વેલા આવોરે.
 એક સંવતસરની ગાય, સૈન્ય સૌ લાવોરે;
 જો નહીં થાએ દરશન, એ અવધીએરે,
 મારું મર્ણુ એટલા માંછ નીર્મ્યુ વિધીએરે.
 (સૌ સજળ નેત્ર થાય છે.)

લક્ષ—આલો, હવે ઝટ તૈયારી કરો; કારણકે જો અવધી વિતી જશે
 તો સર્વ મહેનત ફાગટ જશે. (જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્વળ લંકામાં સુવેળાચળ પર્વત ઉપર રામ સભા.

પાત્રો.—રામ, સુગ્રીવ, દ્વારપાળ, હનુમાન, વિભીષણ, અંગદ.

રામ—પ્રીય, સભાજનો, હવે તમારો શું વિચાર છે. એકદમ યુદ્ધ કરવું એ મુર્ખાઈ ભરેલું છે. શાંત્રિમાં કહ્યું છે કે શત્રુને શામ, દામ, અને ભેદ એ ત્રણથી પહેલો સમજાવવો; પછી ન માને તોજ દંડ કરવો.

સુગ્રી—હું પણ આપના મતનેજ મળતો છું.

દ્વાર—મહારાજ, વિભીષણ નામનો એક માણસ આપની સભામાં દાખલ થવા માગે છે.

હનુ—(આશ્ચર્યથી) શું ! વિભીષણ. અહો ! મહારાજ, હું તેને ઝોળખું છું તે આપનો ભક્ત છે.

રામ—ભલે આવવા દો. (વિભીષણ પ્રવેશ કરે છે.)

વિભી—નમ્ર થાઓ ! (મહારાજ, ધીરાજ, રામચંદ્રજીનો નમ્રતા-ઓ, હું આપને શરણુ છું.

રામ—ફીકર નહીં, હું તને અભયદાન આપું છું.

સુગ્રી—મહારાજ, રાવણને સમજાવવા ને હું અંગદને મોકલું છું.

વિભી—મહારાજ, તેને સમજાવવો એ વ્યર્થ છે, કારણ કે એ ગાને તેમ નથી.

રામ—હું સારી પેઠે જાણું છું, પણ આપણો દોષ કોઈ નકાદે એમ અવસ્ય કરવું જોઈએ.

અંગ—મહારાજા ધીરાજા, હું રજા માગુ છું.

રામ—પ્રુશીથી જા (જાય છે)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—રાવણની કચેરી.

પાત્રો—રાવણ, નીકપા, વિદુષક સેનાધીપતી, અંગદ.

સેનાધી—મહારાજ, રામ આવ્યાની ખબર મને મળી છે.

રાવણ—કાંઈ, હરકત નહીં. સૈન્યની સારી રીતે તદખીર કરો.

નીકપા—(પ્રવેશ કરીને) સાખી.

ધારા પુત્ર માની મારી શીખ, સીતાજીને પાછાં સોંપીદે.

જેઈ જોટા સુકન લાગે બીક. સીતાજી.

કાળીનાગણ શું પ્રેમ ન ઠીક; સીતાજી.

સર્લે જાતું રામને, પાછી દે સતીનાર.

બાળક તું જાણીશ નહીં, એ છે ધધિરનો અવતાર. સીતાજી.

તુજને હણવા કારણે, અવતરીઆ એ ધરા.

જો નહીં માને માહરં, તારાં છેદધ જશે દસ શીસ. સીતાજી.

વિભીષણ સર્લે ગયો, ભોગવશે એ રાજ.

તું નહીં માને દીકરા, તારું જોડું થશે સહકાજ. સીતાજી.

રાવણ— ત્રીતાળ ચૌપાઠ.

ધરડાં યદને તમે આશું બાખો જરા સરમ મનમાં રાખો.

નથી જોઈતો વિચાર તમારો, હવે છોડી દો સર્વે લવારો.

જાવ અહીંથી ટોળો આધડી; નહોતો છેદીશ શીખ માવડી.

યયાં ધરડાં અને ગઈ ગત્ય, તેથી સુઝે છે ઉધીજ મત્ય.

(ધારતીની મારી રોશી નાશી જાયછે)

વિદુષ—(પ્રવેશ કરી) માર્યારે, મારા બાપ (હાંફતાં હાંફતાં)

મહારાજા. આ કોક વળી પેલા વાંદરાથી જખરો આવ્યો!

મનેતો મારી નાંખત પણ મેંતો એને દીઠોને દોટ મેલી.

રાવણ—અલ્યા, શું. ખરૂં જ કહેછે? કે કાંઈ મશ્કરી કરેછે ?

વિદુ—શું, મહારાજ, તમારી એ મશ્કરી? હું એ મહારાજ ને ત-

મેં મહારાજ એટલે આપણા બેની મશ્કરી કોણ કરે ?

રાવણ—(હસેછે પણ હસવું દાગીને) આમ આવ, લુચ્ચા, તેં

. મારી મશ્કરી કરી ?

વિદુ—ત્યારે મશ્કરી હોયતો બેબે જીવો મહારાજ પેલો આવે હવે

મશ્કરી કે ઠટ્ટો ?

અંગદ—(પ્રવેશ કરેછે) રાવણ, હું તને શીખામણ દેવા આવ્યો

હું, કે કાંઈ કરતાં તું સીતાને પાછી સોંપ.

રાવણ—તું વળી કોણ છે ?

અંગદ—

લાવણી.

હે, ચાંપરાજ, હે ચાંપરાજ એ રાહ.—

સુણ રાવણરાય (૨) હું રામ તણો છું દુત;

સીતાજીતું હણું કરી તું બની ગયો છું ભુત.

હજી સમજ મન (૨) તું માન માહરી શીખ;

ચુક કરી તું રામથી, નહીં ફળ કાઢે ઠીક.

તું ઉઠ હવે (૨) ચાલ રાગચંદ્રની પાસ;

સીતાજીને પાછાં દે, જે ઉગરવા આશ.

રાવણ—તું જા મરડ (૨) હવે જાણ્યું તારૂં જોર,

શું શેખાઈ કરે રામની, મારી નાંખું ઠોર.

એ સૈન્ય જોઈ (૨) મને ધણી ઉપજે હાશ,

રીંછ માંકડાં લઈ આવ્યો શું જીતવાની આશ.

તું બન્યો ખાયલો (૨) લાજ તણી નથી આશ,

તુજ આપ જોણે હણ્યો, થયો તેનો દાસ.
 અંગદ— જો મુજબળ (૨) મદ અંધ થામાં ફર,
 એક પાએ રહું ઉભો, બતાવું મુજ સુર.

(અંગદ એક પગે ઉભો રહેછે એટલે રાવણ તેને ખસેડવાને
 રાક્ષસોને હુકમ કરેછે પણ ખસતો નથી તેથી.)

વિદુ—જુઓ, આ રાક્ષસોનું બળ, જોયું ? આટલો એક વાંદરાને
 ખસેડતો નથી ! તો રામને એ શું કરશે. મારા સરખો હો-
 યતો ઉથલાવીજ પાડે.

૧ રાક્ષસ—જાને ત્યારે ત્યાં, એતો ન હોય લાડવા !

વિદુ—જો હું ખસેડું (જાયછે ને અંગદની આંખો દેખીને ચીસ
 પાડે છે) ઓ મારા આપ ! ભુલ્યોરે, બઈશાબ, ભુલ્યો !
 મારા શા ભોગ લાગ્યા, કે હું ઉઠ્યો ! ! હું ફરવાજા આગ-
 બથી તો નાશી છુટ્યો હતો, તે આવખતે ભુલી ગયો.

રાવણ—(ક્રોધથી) ધીક્કાર છે ! તમારા બળને જુવો હવે હું એને
 ઉથલાવી નાંખુછું. (ભય છે અને અંગદનો પગ ઝાલવા ની-
 યો નમે છે તેથી અંગદ બીનો, અને સમય સુચકતા વાપ-
 રી બોલ્યો.

અંગદ—ઓ લાંકાં ધીસ ! હું તને ફરી ફરીને કહુછું કે તું મને
 નમીશ તેથી તારો શુકરવાર નહીં થાય. પણ રામને આવીને
 નમ કે જેથી તું ભય મુક્ત થઈશ.

(રાવણ શરમાઇ જતો રહે છે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—રામ સભા.

પાત્રો—રામ, હનુમાન, સુક, સારણુ, વિદુષક પાછળથી અંગદ.

રામ—સૈન્યાધીપતી, સૈન્યનું સાવચેતીથી રક્ષણ કરો. અને કદાપી

કોઈ બેદી માણસ માલમ પડેતો તેને તમારે મારવો નહીં
પણ મારી પાસે લાવવો.

હનુ—(પડદા પછવાડે ખુમ પાડેછે) પકડો, પકડો, પેલા બેને પ-
કડો, અને રામચંદ્ર પાસે લઈ ચાલો.

વિદુ—મહારાજ, ધીરાજ, હનુમાન કેમ ખુમો પાડેછે ચાલો હું
જોઉં (જાયછે એટલામાં હનુમાન સામે મળેછે).

હનુ—વિદુષક, આ બે જણને રામ પાસે લઈ ચાલો, તેઓ દગલ-
ખાજીથી આપણા સૈન્યમાં પેદા છે.

વિદુ—સલામ, સાહેબો, હ્યો જોઈએ થોડી રેવડી ચાખો.

(બન્નેને અકેકો તમાચો મારેછે.)

હનુ—અલ્યા માર નહીં; રામચંદ્રજીનો હુકમ નથી.

વિદુ—ત્યારે મારે નહીં તો શું છુંદે ? એવા ચોરોનાતો વંશજ
કાઢી નાંખવા.

હનુ—(પ્રવેશ કરીને) મહારાજ, ધીરાજ આ બેજણ છુપી રી-
તે આપણા સૈન્યમાં આવ્યા છે.

રામ—વારૂ, છોડી દો (સુક અને સારણુને) બાઈ, તમારું ના-
મ શું ? અને અમારા સૈન્યમાં દાખલ થવાનું પ્રયોજન શું ?

સુક—મહારાજ, માફ કરો, અમે રાવણના પ્રધાન છીએ. અને તે-
મના હુકમથી આપના સૈન્યની ગણતરી કરવા આવ્યા છીએ.

રામ—નીર્ભય, ખુશીથી જાઓ, અને અમારું સૈન્ય ગણો હતુંગાન-
જી, તમે તેમની સાથે જાવ. અને (સારણુને) તમે જઇને
રાવણુને સમજાવજો કે સીતાને પાછી સોંપી રામ સાથે સલા-
હ કર નહીંતો તારાકુળનો સંહાર કરશે.

સારણુ—વાર, મહારાજ, (હતુંમાન સાથે જાય છે.)

અંગદ—(પ્રવેશ કરીને) મહારાજ, ધીરાજ રામચંદ્રજીની જય
યાઓ !

ત્રિદુ—(હસીને) હ્યો, એક ગયું નથી ત્યાર સોરં બીજું આવ્યું !!

રામ—ચુપરે, આ મસ્કરીનો વખત નથી (અંગદને) કેમ શું થયું?

અંગદ—મહારાજ, ધીરાજ, મેં તેને બહુ સમજાવ્યો પણ તે સ-
હ માને તેમ નથી, માટે યુદ્ધ કરવુંજ ઉચીત છે.

રામ—વાર, હતુંમાજીને કહો કે સધળી સૈન્યા રણભૂમી ઉપર તૈ-
યાર કરે.

—*—

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—રાવણુની સભા.

પાત્રો—રાવણુ, સુક, સારણુ, ઇંદ્રજીત.

રાવણુ—(એકલો) હું ધારણું કે હવે બધાની ખુદ્ધી ફરી ગઈ
છે. જે હોય તે હવે મને ઠપકો દેતું આવેછે. શું એ છોકરું
મને મારી જશે ? એમ કેમ બને? હું રાક્ષસણું, અને તે મા-
ણસછે અને વળી એ મને મારશે, તો પણ હું મરું તેમ ન-
થી. કારણ કે સીવજીએ ગારા નાભીકમળમાં અમૃત મુકેલું

છે તે બહાર નીકળેતોજ મારું મોત થાય; પણ એ વાતની
એને ક્યાંથી ખબર હોય ?

(ઇંદ્રજીત પ્રવેશ કરેછે.)

ઇંદ્રજીત—પિતાજી, આપ આજે કેમ ઉદાશીમાં બેઠાછો ?

રાવણ—કાંઈ નહીં; પુત્ર મેં સુક અને સારણને રામના સૈન્યમાં
મેઠક્યા છે તેમની વાટ જોતો બેઠો છું.

સુકઅનેસારણ—(પ્રવેશ કરીને) મહારાજાધીરાજ, લંકાધીપતી-
નો જય થાઓ !

રાવણ—કેમ, શું થયું ?

સુક—થયું શું વળી, આપના પ્રતાપથી સર્વ રીતે ક્ષતેહ પામ્યા
છીએ પણ—

રાવણ—પણ ! પણ એટલે ? પછી શું થયું ?

સારણ—મહારાજાધીરાજ, રામની સૈન્યાનો પાર નથી, હું ધાઈછું કે
આપ જીતી શકવાના નથી. માટે સીતાજીને પાછાં આપી સં-
ધી કરો.

રાવણ—શું હું સંધી કરું ?

સુક—હા, અને વળી રામે પણ કહ્યું છે કે તમે રાવણને સમજ-
વજો, કે હજી પણ સમજ અને સીતાને પાછી આપ નહીંતો
અમે તારા કુંડુબનો નાશ કરીશું !

રાવણ—શું ? એ છોકરું એવું બોલ્યું ? (હસીને) એ શું બોલ-
તું હશે? તેને મારા બળની કાંઈ ખબર હશે ? પણ ક્યાંથી
હોય? હજી એ બાળકછે, એટલે બાળકમુઠ્ઠી કરેછે પણ હવે
તે કેટલે જનાર છે. હજી પણ સમજીને પાછા જાયતો ફીક
નહીંતો બન્ને બાળકો મરી જશે.

(૨૬)

(એવામાં રણભૂમીમાંથી રામની નજર રાવણુ ઉપર પડે છે તે ત્યાંથી જાણુ મારી રાવણુનો મુગટ ઉરાડે છે.)

રાવણુ—(એકદમ રામ ઉપર નજર પડવાથી ગુસ્સે થઇને) પુત્ર ઇંદ્રજીત. આ શું ? એકદમ દોડ એને મારું અપમાન કર્યું તેથી જન્મે જાળકોનાં માથાં કાપી લાવ.

(સભા બરખાસ્ત.)

—❧—

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ. —રણભૂમી.

ઇંદ્રજીત—(ક્રોધમાં) ક્ષત્રીકલંક.

આસો રાક્ષસો થાઓ તૈયાર; રામને રોળી મારું રણુરે.	
આજ માંકડાંને પડાવું પોકાર.	રામ.
પેણો આવતો દિસેછે હતુંમાન;	રામ.
આજે કાઢી નાંખું હું એનું તાન.	રામ.
આવ આગળ તું માંકડા આજ;	રામ.
લંક લગાડ્યાની કાઢી નાંખું દાઝ.	રામ.
કહાં ગયો તુજ રાય રામ જાળ;	રામ.
રોમ રોમ પ્રગટી છે મને જાળ.	રામ.
ઇંદ્રજીત એવું મુજ નામ,	રામ.
કોણુ ગણુતીમાં તારો રામ.	રામ.
મુજ પીતાનું શું કરે અપમાન.	રામ.

આજ કાપુ સહુનાં નાક કાંત.

રામ.

મુઝીવ—એતો નોત્ય અલ્યા હનુમાન, પાપી તું આજે ઠેર મરેરે.

મારું નામ મુઝીવ ધર કાન.

પાપી.

તારી સભામાં પડાવી ચીસ,

પાપી.

એવા દાસ રાખું છું લખવિસ.

પાપી.

મારું પરાક્રમ જો એક આંસ*,

પાપી.

આજ કાઢું હું રાવણનો વંસ.

પાપી.

તારો પાપ કુંભ ભરાયો છે પુર.

પાપી.

રામ પ્રતાપે કરું ચક્રમુર

પાપી.

(દક્ષીનાં શુંડ ઉઘાડી તેના ઉપર નાંખેછે તેથી ઇંદ્રજીત-નાશીભયછે)

—*—

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ—રાવણની કચેરી.

પાત્રો—ઇંદ્રજીત, રાવણ, અપ્સારાઓ સેવક, અને કુંભકર્ણ.

ઇંદ્રજીત—પીતાજી, યુદ્ધ કરવામાં વાંનરો ધણાં કુપળ છે તેથી જ-
તવું ધણું મુષ્કેલ થઈ પડશે.

રાવણ—ફીકર નહીં; પુત્ર. હું સધળાને જીતી શકું તેમ છું. તારું
અળ પશુ કાંઈ ઓછું નથી. તેં ઇંદ્ર સરખાને જીત્યો તો આ
ખાળકતું શું જોર છે ? પશુ હાલ આપણે યુદ્ધ કરવાનું પ્ર-
યોજન નથી; કારણકે તારો કાકો કુંભકર્ણ ધણો જબરો છે.
માટે હાલ આપણે તેને ઉઘાડીએ. એ ઉઠયો, એટલે આપણે

* જરા.

ભય મુક્ત થયા એ નક્કી નાજાને. પણ પ્રથમ આપણે તેને માટે પુષ્કળ ખાવાનું તૈયાર કરો. (સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરવા પછી કુંભકર્ણને ઉઠાડવા માટે અનેક પ્રકારનાં વાજાંત્રો વગાડાવેછે પણ તે જાગતો નથી તેથી અપ્સરાઓ પાસે ગાયન કરાવે છે.)

અપ્સરા—

રાગ. કલ્યાણ.

તાલ—અદા.

જગો જગો મહારાજ (૨) જગો, જગો—ટૅક.

હે મહારાય, આય, યાય, વિર વૃક્ષ અતજ. જગો.

લંકપતી તમ નીશચર^૧ બ્રાતે, પાક સામગ્રી કીધી ખાતે;

આતે; વાતે; જાતે; કર્યાં જોજન જાજાં. જગો.

હસરથ સુત લક્ષ્મણનાભાઈ, સૈન્ય લઈ લડવા આવ્યાધાઈ;

આમે; નામે; રામે; સહીત પલંગ^૨ ગાજા. જગો.

જાગૃત પણ્ તમ શયે ધરોતે, રાવણરાયની સાથ કરોતે;

તુમ સમ; છે કમ; હે મમ; ગરીબ નીવાજ. જગો.

કુંભ—(એકદમ જાગૃત થઈ) અહા, હા, આશુ છે ? મને કાચો ઉઘે કેમ ઉઠાડ્યો વાંર ?

સેવક—મહારાજ, આપના મોટાભાઈ ધણી આપત્તીમાં છે; પણ હાલ આપ જોજન કરી લ્યો. પછી સૌ વાત.

કુંભ—(સધળું ખાઈ પછી પુષ્કળ મદીરાપીને) બોલ, હવે શું છે.

સેવક—મહારાજ. આપના મોટા ભાઈએ, અયોધ્યાના રાજા રામચંદ્રની સ્ત્રી સીતાનું હર્ણ કર્યું છે. તેથી તે રાજા મોટા સૈન્ય સહીત આપણા રાજ્યપર ચડ્યો છે.

કુંભ—(રાવણ સામું જોઈ ધીકારથી) અહા, હા, આ શું કમ કર્યું. તેં તારા પોતાના કુટુંબનો નાશ કરવો ધાર્યો ? તેં હાથે કરીને મોત માગી લીધું. તું પોતે તેના આળનો જાણીતો છતાં તેં આશુ અધોર કૃત્ય કર્યું? સીતા સ્વયંવરમાં જે ધનુષ ભાંગવાની કોષ્ટએ હામ ના ધાલીને તું પણ અંહકાર ધરી ઉચકવાજતાં ચગદાયો તેજ ધનુષ તેણે ઉઠાવી કડાકા બાંધ ભાંગીનાંખ્યું. અને તને મોતથી ઉગાર્યો. પણ અફસેસ ! તારું અને તારા કુટુંબનું મોત હુકડું આવ્યું હશે. તેથી તને આવી ખુબ્ધી સુઝી. એર પણ સીતા તને વશ થઈ છેકેનહીં?

રાવણ—ના, ભાઈ, રામના મુવાપછી કદાપી કબુલ કરે. હાલતો તે મને ગણકારતી પણ નથી.

કુંભ—એક સ્ત્રી પણ તારાથી ના જીતાઈ, તો તું રામને શું જીતશે?

રાવણ—ભાઈ, મેં એ કામ, મારી હીંમત ઉપર ઉઠાવ્યું નથી પણ તમારા જેવા સમર્થ ભાઈની હીંમત ઉપર ઉઠાવ્યું છે; માટે આપની મરજી હોય તેમ કરો.

કુંભ—હવે, હુંતો જાડું છું. પણ હવે મારી પાછા ફરવાની રાહ જોશો નહીં.

(જાય છે.)

(કચેરી બરખાસ્ત.)

પ્રવેશ ૮ માં.

સ્થળ—રણભુમી.

કુંભકર્ણુ—(ગર્જના કરીને) ખચકદાર, ઉભાં રહો વાંદરાં.

(સર્વ રામ પાસે જતાં રહેછે.)

રામ—આ, શું છે, કપીઓ, શાંત થાઓ.

કપી—મહારાજ ધીરાજ, કોઇ જગરો મોઘો ચઢી આવ્યો છે તે-
ના ભયથી અમે નાશી આવ્યા છીએ.

રામ—ફીકર નહીં, શાન્ત રહો, હનુમાનજી તમે જાઓ અને એક-
દમ તેને હરાવી સર્વ કપાને શાન્ત પાડો.

હનુ—(જાય છે) અહ્યા, દુષ્ટ તું તારા મનમાં શું સમજે છે. તા-
રી સભામાં આવીને તારૂં નમ્ર બાળનાર તે હુંજ. માટે વિ-
ચાર કરીને યુદ્ધ કરજે.

કુંભ—યુદ્ધમાં બોલવાનું પ્રયોજન નથી. બળ હોય તો દેખાડ.
(બંને જણુ યુદ્ધ કરે છે. હનુમાનજી અકળાય છે તેથી ખુમ
પાડે છે.)

રામ—હનુમાને કેમ ખુમ પાડી વાર ? ચાલ હું જાઉં (જાય છે) હ-
નુમાન તમે ખશી જાઓ અને અમારા બંનેનું યુદ્ધ જુવો.

કુંભ—(કોપથી) બેન.

શું આવ્યો અયોદ્યાપતી લડવા તું મુજ સાથ,
રંગ રમાડુ તુજને, જોજે મારા હાથ.
અધ જાઉં સૌ સૈન્ય તારૂં કણ્ણુ ન લાગે વાર,
નસાડી મૂકું તુજને, કાંતો મારું ઠાર.
કોધો નહીં વિચાર તે, આવ્યો ભરીને શાળ,
મુજ હાથે નક્કી થશે, આજે તારો કાળ.

રામ— શું બોલે છે કૂર તું મુજ હાથે મરનાર,
વિધીના લખેલ જે આંક નથી ફરનાર.

(એક બાજુ મારી કુંભકર્ણને પૃથ્વી ઉપર પાડી દે છે.)

ઈંદ્રજીત—(સંતાપ)

ખેત

મુજ કાકાને મારીઓ, વાળું તેનું વેર;

ગુપ્ત કાપી રામ સૈન્યા, કશું હું કાળો કેર.

(એકદમ પ્રવેશ કરીને ઘણા કપીને પાડી દઇ પોતે નાશી બનયે)

પ્રવેશ ૯ મો.

સ્થળ-રણભુમી.

પાત્રો—રામ, હનુમાન, સુપેણુ, સુગ્રીવ, વિભીષણ અને લક્ષ્મણ.

રામ—બત્તી સળગાવી જુવો કે કોણુ કોણુ મરી ગયા છે, અને હવે કેટલું સૈન્ય બાકી રહ્યું છે ?

હનુ—(કરાંદીઓ સળગાવી જુવે છે) મહારાજા ધીરાજ, ઘણા કાપી મરાયા છે. હવે સૈન્ય માત્ર જુગ બાકી રહ્યું છે.

રામ—હવે કેમ કરવું, વાંકું મને કાંઈ સુઝતું નથી. હવે શો ઉપાય કરવો.

સુગ્રી—મહારાજ, ધીરાજ રાજો, મારી પાસે સૈન્યમાં સુપેણુ નામે હો-શીયાર વૈદ્ય છે તેને બોલાવું છું. (બોલાવે છે)

સુપેણુ—(પ્રવેશ કરીને) મહારાજા ધીરાજ આપે મને કેમ બોલાવ્યો વાંકું?

રામ—(રામ—ખુદા મીલા દે ઓ નારી)

સુણી વિદ્યા બાધ વારી, ખુગ ખુશી થયો આ વારી. ટેક હવે સુણુને મુજ વાત, કહું સાક્ષાત, બચે કેમ માગ

સુખકારી. સુખ
 ઝાપધધી કરો સુખ રેલ, મુકી ગન મેલ, હવે એ મં
 થાહું ખુશ ભારી. સુ

સુધેણ—

ટોચ છંદ

એ શું વાત કરો મુજ નાથ અરે,
 કરું કામ ધરો બહુ હર્ષ ખરે.
 ગંધમાન વનસ્પતી આવે અહીં,
 સહુ સૈન્ય સજ્જવન થાય સહી.
 નહીં થાય પ્રભાતને લાવે જઇ.

હનુ—

કરું રામ પ્રતાપે એ કામ ભઇ.

(હનુમાન જાય છે અને પ્રાતઃકાળ થતા પહેલાં વનસ્પતિ

લઇ પાછો આવે છે. સૌને સુધાડવાથી સજ્જવન થાય છે.)

વિલી—મહારાજ, ઇંદ્રજીત ગુપ્ત હોમ કરે છે તે બ્રહ્મ કરવો જોઇ-

એ. નહીંતો પરીપુર્ણ થશે તો પછી જીતવું મશ્કેલ પડશે.

લક્ષ—જેટ બધું, હું રંગ માગું છું. જલદી જઇને તેનો મગ
 બ્રાંટ કરું.

(જાય છે)

પ્રવેશ ૧૦ મો.

સ્થળ—ઇંદ્રજીતનો ગુપ્ત હોમ- પછી રણભૂમી.

પાત્રો—ઇંદ્રજીત, લક્ષમણ, વાનરો, હનુમાન.

(હોમ કરવા બેઠો તે સમાધીમાંથી જાગતો નથી.)

હનું—ઓ મુંઠ મતી ઇંદ્રજીત, તું ઇંદ્રને જીતે એવો બળીઓ થઇ
આ કાયારતું શું કામ કરે છે. (ઇંદ્રજીત બોલતો નથી.)

સર્વ વાનરો—(કીકીઆરી પાડે છે) આ, આ, હે, હે, હો હો.
તો પણ ઇંદ્રજીત બોલતો નથી તેથી સર્વ મળી મૂતનાં કૂંડાં
બરી લાવી યજ્ઞમાં છાંટે છે.

ઇંદ્ર—(એકદમ જાગ્રત થઇ ક્રોધમાં) મારા યજ્ઞને ભંગ કરી પાપી-
ઓ ક્યાં નાસો છે ? ખબર હાર ઉભા રો'.

લક્ષ્મ—(રણભૂમીમાં જઇ ઉભો) હવે તારામાં જે જોર હોય તે જ-
તાવ દુષ્ટ? (ધનુષ ટંકાર કરે છે)

ઇંદ્રજીત—(ક્રોધથી) કાલીકલંક.

અલ્યા યજ્ઞ ભંગ કોણ કરનાર, પાપી હું તને ઠેર મારુંરે.

જીવ જતાં સુધી નથી છોડનાર, પાપી.

લે આ જોજો ઝપાટો મુજબાણ, પાપી.

એક સપાટામાં લઉં તુંજપ્રાણ. પાપી.

ગાણી એકસો તું આવ્યો કરી ક્રોધ, પાપી.

પણ મારા જેવો નથી કોઇ જોધ, પાપી.

ઇંદ્રજીત એવું મારું નામ, પાપી.

કોણ ગણતીમાં તુંને તારો રામ, પાપી.

લક્ષ્મ—ચુપ, ચુપ હવે યકવા તું છોડ, ખુટયોછે તારો કાળ હવેરે.

આજે પુરણ કરીશ તારા કોડ, ખુટયો.

હોય હાથી, વાઘ, નાગ, બહુ નામ, ખુટયો.

એક કીડી દેખી હારી જાય હામ, ખુટયો.

જો જે સાચવજો ઇંદ્રજીત રાય, ખુટયો.

પો'ય એકબાણે સ્વરગની માંહ, ખુટયો.

(ઇંદ્રજીત પડે છે અને દેવતાઓ આકાશમાંથી પુષ્પ વૃષ્ટી કરેછે)

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—સુલોચનાના મહેલ.

પાત્રો—સુલોચના, દાસી, પાછળથી ઇંદ્રજીતનો હાથ.

સુલોચના—

ગમલ.

જા સખી ઉમંગે વેલી, યાગની મોઝાર,
સુલાખ, જુઈ, જાઈના, બનાવી લાખ્ય હાર.
સુંદર પુષ્પ વિણીલાવી, મુક થાળમાંય,
જેથી ખુશી આજ ખુબ પ્રાણનાથ થાય.

દાસી—આપનો હુકમ બાદ શીરપરે ધરું,

વિલખ એમાં એકક્ષણ કેમ હું કરું.

(એટલામાં એકાએક ઇંદ્રજીતનો હાથ આવી પડે છે. તેથી સુ-
લોચના ગભરાઈને જુવેછે અને પોતાનાજ સ્વામીનો છે એમ
ઓળખવાથી એકદમ બોલી ઉઠેછે.)

ક્ષત્રીકલકં.

સુલો—

હાય, હાય દાસી આશો ઉતપાત.	પ્રાણનાથ શું રણે પડ્યારે.
હવે મરવું ધરી આપધાત,	પ્રાણ.
મુજનાથને કોણ હણનાર,	પ્રાણ.
એવો કોણ થયો શત્રુ સાર,	પ્રાણ.

કોણે જીતી નીંદા અને હાર,

પ્રાણ.

બારવરસ લગી ભૂપાળ,

પ્રાણ.

(એકદમ મુઠા ખાઈ પડેછે.)

દાસી—(સોચ કર નહીં તું બેનીરે—એ રાહ.

. સોચ દુર કરો બાઈ મારીરે, વિનતી મારી દીલમાં ધારીરે.
વળશે શું હવે સોચ કરેથી, તમે તમે કલપાંત,
પ્રાણનાથ શી રીતે મુવા ને, શોધ કરો રહી શાંતરે. સોચ.
ઉઠો બાઈ સાવધ થાઓ, વિચારીને મન માંહ,
કરતારની એવી મરજી જાણો, મીથ્યા કેમ કરી થાયરે;
સોચ દુર કરો બાઈ મારીરે. વિનતી.

મુલો—(સાવધ થઈ) **બનજારો.**

લખો પત્ર પ્રત્યે નાથ મારા, કરે રૂદન આપની દારા.
કોણ શત્રુ એવો જાણ્યો ? આપ પુઠે કહો કોણ લાગ્યો;
કોણે પ્રાણ હર્યા તમારા, ? લખો.
કોણે રંગમાં ભંગજ કીધો, મુજનાથ તણો જીવ લીધો,
યદ્ય શ્રંગાર વિણ હું પ્યારા, લખો.
હજી ઉમર નાની મારી, નથી સુખ જોયું સંસારી,
ત્યાર પેલાં થયા નાથ ન્યારા, લખો.
કીયા જનમતું વેર વાળ્યું, માર સુખ સંસારી ટાળ્યું,
મુજ હૃદય સળગે લા'ળા, લખો.
જો હોઈ પ્રતિવ્રતા નારી, ઝાલો કલમ હાથમાં સારી,
લખી શાંત કરો આપ દારા, લખો.

(એકદમ હાથમાં કલમ લઈને લખેછે અને સુલોચના વાંચેછે.)

પ્રાણ પ્રીયા, હવે તું સઘળી ઉદાશી છોડીદે, જેવી રીતે વિ-
ભીષણ રામ શરણ ગયો છે તેવીજ રીતે હું પણ ગયો છું.

ફેરમાન એટલેજ કે તે જીવતાં ગયો અને હું મુવા પછી ગયો છું. માફ ધડ રણભુમીમાં પડ્યું છે, અને શીશ કાપીને લક્ષમણ રાગ પાસે લઇ ગયાછે, માટે હવે મારીસઘળી ફીકર તજ દધને સ્વસ્થ રહે.

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—રાવણની કચેરી.

કુંભકરણ, વિદુપદ, સુતોચના અને મદોદરી.

રાવણ—કુંભકરણ, રણમાં ગયો છે. તેણે કહ્યું છે કે મારી હવે પાછા ફરવાની રાહ જોશો નહીં. એ શું ખરું હશે ? શું રામને હાથે એ જખરો યોધો મરાશે ? એ મુવો તો પછી અમારો તો શો આશરો ?

વિદુ—ધીરજ રાખો, મહારાજ, એ રામના તે શોભાર છે. મેં હમણાં જારીએથી જોયું હતું તો કુંભકર્ણ રામને તો માર્યોછે, પણ લક્ષમણ મુવો નથી.

રાવણ—(ખુશી થઇને) હેં ! એ શું ખરી વાત છે ? રામ મુવોતો પછી લક્ષમણના શા ભાર ? ! !

વિદુ—ખરજ મહારાજ, હવે આપનો જય થયો. જુવો પેલી સીતા, હવે તમને રામ મરી ગએલા જાણીને કેવી વહેલી વહેલી મળવા આવેછે.

રાવણ—(ખુશીથી જોઇને) અહા ! શું મહારી વહાલી તું આ-

ટલે સુધી મળવા આવી ? (સુલોચનાને બેઠી પડે છે.)

વિદુ—(મનમાં) ઠીક ગમત આવી છે. (ઉધડ) હાં, હાં, મહારાજ,
આશું ? આતો સુલોચના જ્યેવું લાગે છે.

રાવણ—અરે, ગમેડા, તેં આ સું કર્યું, ઉભો રહે, નાદાન, તે મારી
પણ મશ્કરી કરી ?

વિદુ—મહારો વાંક નહી, મહારાજ, મેં જાણ્યું કે સીતા આવે છે.
(નાશી જાય છે.)

સુલો—

ત્રીતાળ ચોપાદ.

સુલો સસરાજી વાત હમારી, કીધી કુળની આપે ખુવારી;
આપ પૂત્ર મુવા રણુમાંહે, સખ રોળાય સૈન્યાની ગાંહે,
શીર ગયું છે રામજી પાસે, તેથી આવી છું હુંતો ઉદાસે.
સતી ઉપર કુદૃષ્ટી કીધી, તેની શીક્ષા તમે આજ લીધી;
ધીકઃ ધીકઃ સસુર કાંમાંધ, પૂત્ર બંધુ મરાવ્યા મેઢાંધ,
સતી ઉપર કુદૃષ્ટી કરશે, વગર મોતે ખચીત તે મરશે.
વળી કુળનો સંહાર થાશે, મુવા પછી નકરમાં જશે;
હજી સમજો જરા લાવીસાન, મુજ શીક્ષા ધરો આપ કાન,
રામચંદ્ર સાથે કરો સંધી, જન્મ મરણ છુટશે બંધી.
ઝટ જાઓ અંતે શીર લાવો, હવે ખોટી ક્ષણ નહીં થાઓ.

રાવણ—

રાગ. લલિત.

અરર, હાયરે, પુત્ર માહરા, રણુવિષે ગયા, પ્રાણ તાહરા.
ગજળ શો થયો, દાટશો વળ્યો, મરણને સમે હાય ના મળ્યો;
બળ બહુ હતું તુંજમાં અરે, સુરપતીજતેજીતીઓ અરે.
મરણ તાહરું શી રીતે થયું, અરર હાયરે, માઈ સૌ ગયું;
તજપરે હતી, હામ માહરી, જરર આજતે તો ગદ્ય મરી,

ખચિત હું થયો, આશ ભંગરે, ન હવે ચાલશે, મુજ અંગરે.
મંદા—(પ્રવેશ કરીને) સ્વાગી નાથ, આ શું છે.

રાવણુ—અરે, ગારી જીભ કહેતાં ઉપડતી નથી. હાય હાય માંડે
સા ગયું. આપણે પ્રીય પુત્ર—(એકદમ અચકાઈ જાય છે.)

મંદા— સીતાજીના મહીનાનો રાગ.

અરે હાય, આશો ઉતપાત, પ્રભુ તેં આશું કર્યું;

મુજ પુત્ર મરીજતાં હાય, કાંઈ નવ ઉગર્યું.

પેલે ભવ શાં કીધાં હશે પાપ, આવી તે મને નડે,

યઈ બ્રહ્મ બુધ્ધી પ્રાણનાથ. વિપત્તી તેથી પડે.

(મુચ્છા ખાઈ પડે છે.)

દાસી—(પવન નાંખતી) ખાઈ સાહેબ, આશું કરોછો. જે થના-
ર હતી તે થઈ ગઈ. પણ હવે શાંત રહો, અને આ સુલો-
ચના ખાઈની સામું જુવો. તમે મોટાંછો તેથી તમારે તો ઉ-
લટી તેને ધીરજ આપવી જોઈએ, તેને જદલે ઉલટુ તમે ર-
ડો, ત્યારે એ ધીરજ શી રીતે ધરે ?

રાવણુ—(એકદમ ઉડીને) રાક્ષસો એકદમ તૈયાર થાઓ. આજે
હું બધું વેર વાળીશ.

મંદા—(એકદમ જાગૃત થઈને) પ્રાણનાથ આશો ઉતપાત માંડયોછો.

વિદુ—(તેપથ્યમાં) એતો ઉતપાત ન હોય એતો વતીપાત.

મંદા—(સુલોચનાને) જેન, તારા સસરાનો સ્વભાવ સારો નથી.

એમ યુધ કરે માથુ નહીં મળે, માટે તું જા. અને, નમ્રતાથી
પ્રાર્થના કર. તે પરમદયાળુ છે. તે જરૂર તને આપશેજ.

(જાય છે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ રામની સભા.

પાત્રો—હનુમાન, રામ, જાંબુવાન, અને પાછળથી સુલોચના.

હનુ—મહારાજ, ઇંદ્રજીત અને કુંભકર્ણ્ય મરાયા તેથી હું ખારંધું
. કે હવે તેની પાસે કોઇ જગ્ગરો થોધો નહીં હોય.

રામ—હવે તેની પાસે થોધોનો કાર્ક નથી પણ એ જાને—

જાંબુ—મહારાજ, જુવો, જુવો, પેલું સીતાજી જેવું કોઇ આવતું
દેખાય છે.

હનુ—હા, મહારાજ, કદાપી રાવણે હવે ભયથી છોડી પણ મુક્યાં
હોય !

રામ—ભાઇ, એશી આશા ? જ્યાં સુધી રાવણ જીવતો હશે, ત્યાં
સુધી તો એવી આશા રાખવી ફેગટ ?

સુલો—(પ્રવેશ કરીને) મહારાજ રામચંદ્રજીને શરણુ છું.

રામ— ગીરધારીરે, વાત કહું તે વિચારો એ રાહ.)

સુલો સાધવીરે, કેમ આવ્યાં રણમાંહી, વળી જવા ધારોછો ક્યાંહી.
કોણુ જાતરે, ભુત, શાક્રણુ કે પીસાય, બોલો સત્ય તજી મન આંચ.

સુલો— સ્થન.

નથી ભૂત પીસાય હું નારીરે, ઇંદ્રજીતતણી છું પ્યારીરે,

આવી શરણુ આપ મોરારીરે, અભીલાશારે, તમ દરપણુ

મનમાંહી.

રામ—.....વળી જવા ધારોછો ક્યાંહી.

હદકીધીરે, સાચાશ તમને નારી, ભત્રી હીંમત બીડી ભારી.

બહુ સુરારે, રણુ દેખી હામ હારે, કર્યું કામ તમે અતી બારે.

જીન.

હવે જનઓ તમારે ઘેરરે, કરો સુખેથી લીલા લે'રરે,
વળી મળીશ તમને ફેરરે, અહીં બીશોરે જોઇ બીના દુઃખકારી.
બલી હીમ્મત બીડી બારી.

મુલો—નહીં મનમાંરે, બીક ધરું લગારે, બંને હોય બચાનક બારે
હવે આડીરે, વાત નકાદો બોલ, આપો શીર સ્વામીનું રીઝી.

જીન.

હું પતીવ્રતા છું નારીરે, આપો શીર મને મોરારીરે
મારી અરજ ઉરમાં ધારીરે, પડે ખેટુરે, મુજપતીથી મારે. બંને.

રામ—કેમ જાણ્યુરે, શીર હશે રામપાસે? આતો આશ્ચર્ય જોવું બાસે.

મુલો—એક હાથેરે, મહારી પાસે આવી, લખી પત્ર મને સમજાવી.

જીન.

હનું—કેમ મનાય વાત તમારીરે, એતો ગપ સરીખી ધારીરે,
પ્રત્યક્ષ દેખાડો નારીરે, જોહ સત્યરે, હોય તમારી પાસે;
આતો આશ્ચર્ય જોવું બાસે.

મુલો—(ક્રોધાવેશે) શું પ્રત્યક્ષ સત જોવું છે? લાવો ત્યારે એ-
કદમ મારા સ્વામીનું શીર મારા હાથમાં લાવો. જો હું ખ-
રી પ્રતીવ્રતા હોઇ શતો તે મૃત મસ્તક પોતાની મેજે હસશે.
(હનું માન મસ્તક લાવી આપે છે. તેને સામું બેસારી મુલો-
ચના પ્રાર્થના કરે છે.)

કહ્યાણુ.

પ્રાણના ધણી, વિપતી છે ધણી,
હાય હજી હું જીવતી, રહી અભાગણી.

સ્વીકારી વિનતી દાસીની, હાપ કરો મમ નાથ,
લગ્ન મારી રાખો આજે, કહ્યું જોડી હાથ; પ્રાણ
રામચંદ્ર જોવા માગે છે, સત મહાર્ મહારાજ,
દેખાડો તે સ્વામી આજે, કરો પરીપુરણ કાળ.પ્રાણ
(મરતક હસ્તુ નથી તેથી)

સ્વામીનાથ, આશુ? શું, તમે મારી મસ્કરી કરોછો? આ વખત
શું મસ્કરી કરવાનોછે હાથ! હાથડું ભુલી જો પ્રથમજ મેં મારા
બાપની મદદ માગી હોત, તો આપના કદી પણ આવા હાલ થાત
નહી ! ! (મરતક ખડ ખડ હસેછે.) એટલે શીર લઈને રામજી-
ની આજ્ઞાથી સુઝાયના જાય છે.

હનુ—મહારાજ, આશું ? ! પ્રથમ આટલી બધી વિનતી કરી પ-
ણ હજી નહીં; ને આ એકદમ હાથું તેનું કારણ શું ?

રામ—તે હજી તેનું કારણ માત્ર એટલુંજ કે તેણે જાણ્યું કે તા-
રા બાપેતો મને માર્યોછે ? અને તેની સાથે તું શું લાવત ?

હનુ—(આશ્ચર્યતાથી) મહારાજ કાણે માર્યો છે? માર્યોછે તો લક્ષ-
મણજીએ !

રામ—હા ! એવાત ખરી. પણ સુઝાયનાનો બાપ જે નાગ તેણે-
જ પાછો આ દુનિયા ઉપર લક્ષમણને નામે અવતાર લીધોછે.

લક્ષ—(ગભરાઈને) (એડો બાઈ ખુડતો તારોરે, એ રાહ.)

સુણી વાત આવી તમારીરે, પડ્યો દુઃખ દરિયામાં ભારીરે.

હાથ અરે આશો કેરજ કીધો, માર્યો જમાત મેં આજ,
મારાં જેવો કોઈ દુષ્ટ ન હોશે, કરશે ન ખુરં કાળ; સુણી.

હવે જીવીને શું કરવું મારે, પડવું મુક કુપમાંહી,

શું મુખ લેઈ ફરં દુનિયામાં, અપકીરતી પ્રસરાઈ; સુણી.

ચીતા ખડકીને અગ્ની ચેતાઈ, બળીને ધાડં ખાખ,
મુજ પહેલી જો પુત્રી મરેતો, થાય મોટો ઉતપાત; સુણી.

રાગ— (રાગ શદર.)

અરે ભાઈ આશુ કરોછોરે, ડાહ્યાપણુ શીદ દુર ધરોછોરે ?
મુખથી કદી નવદો હુંકારો, હું અને તું વળી કાણુ?
જેવી ઇચ્છા હોય જકતકર્તાની, તેવું બને નીરવાણુ; અરે
શક્તી મારવાની હોય તારામાં, છવાડી ન શકે કેમ,
મરજી ઇશ્વરની પાળેના બને, માટે છોડીદે સર્વે બહેમ અરે.
(સભા ગરખારત.)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—રણભુમી

પાત્રો રાવણુ, રાગ, અને લક્ષ્મણુ.

રાવણુ—(લક્ષ્મણુ સામું જોઈને) હોમો રે, દુટ, મારા પુત્રને મા-
રી તું કેટલે જનારોમ્હું. આજે હું માફે વેર લઈશ. તે બે
જગરા યોદ્ધાઓ માર્યા તેમી મનમાં કુલાઈ ના જઈશ. ખ-
બડદાર. જો મારા હાથ

લક્ષ્મ—પાપી, તું મનમાં આવે તેમ શું લવ્યા કરે છે? રણમાં
બોલીને બળ બતાવવાનું નથી. ચાલ યુદ્ધ કર.

રાવણુ—(ક્રોધથી પોતાના હાથમાં સાંગ પકડીને)

જેત

શીર કાપુ ઓ લક્ષ્મણુ, લેડં આજે વેર;
મુજ પુત્રને મારીઓ, મારી નાંખુ ઠેર.

શું હીંમતથી આવીઓ, લડવા રાજ્ય સાથ;
શી રીતે કીડી બરે, હાથી સાથે બાથ.

હું રાક્ષસ તું માનવી, તું છે મારું ભક્ષ;

શું ! લઈ આવ્યો વાંદરાં પુઠે મોટી પક્ષ.

(સાંગ મારે છે તેથી લક્ષ્મણ પડી નમ્ય છે)

રામ—(એકદમ ધનુષ ટંકાર કરેછે)

ક્ષત્રી કલંક.

અલ્યા દુષ્ટ મુજ અંધુ હણનાર, ઉભોરે તારું આવી અન્યુરે.

આજે ઉતારું હું તારો અહંકાર, ઉભોરે.

અંધુ પુત્ર મુવા તોય નાવી લાજ, ઉભોરે.

હવે જોવા બેઠો તું તારું રાજ, ઉભોરે.

કર મુકત તુજ અંધનથી દેવ, ઉભોરે.

આજે પુરણ કરું તુજ સેવ, ઉભોરે.

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—રણભૂમી.

પાત્રો,—રામ, હનુમાન, લક્ષ્મણ, વિભીષણ અને સુષેણ.

રામ—(પોતાના બાઈ લક્ષ્મણનું શીર જોળામાં લઈને)

લલીત.

અરર, લક્ષ્મણા, બ્રાત માહરા, વચન કાઢ તું આ ધડી જરા;

વધન શોભતું બેઈ તાહરું, પ્રજાળ થામ છે દીલ માહરું.

ઠહણ શું થયો, બ્રાત આ સમે, વિરહ વેળા તો બહુ દમે

ઝડપ ઉઠે તું, નય આપે, પ્રજા થાય છે દીવ માહરું.

સકળ સૈન્યમાં, વેરીઓ હસે; સહન તુજથી કેમ તે થશે?

તુજ વિદ્યોમથી, હું હવે મરું; પ્રજા થાય છે દીવ માહરું.

સુષેણ—મહારાજ, ધીરાજ, ધીરજ રાખો. ઉતાવળે શું બને ?

કાંઈ નહીં. હજુ ઉપાય કરો. હનુમાનજીને ગંધમાન ઉપરથી

વનસ્પતી લેવા પાછો મોકલો.

હનુ—મહારાજ, આજ્ઞા આપોતો દાસ તૈયાર છે.

રામ—જા, ભાઈ (હનુમાન નય છે)

વિદ્યા—(સુગ્રીવને) ભાઈ, રાવણ ગુપ્ત હોમ કરે છે તે આપણે

ભંગ કરીએ, નહીંતો વળી કાંઈ હાની થશે.

સુગ્રી—હા, પણ હમણાં હનુમાન આવે એટલે જાઈએ.

હનુ—(પ્રવેશ કરીને) મહારાજ, દ્યો. (લક્ષ્મણને સુંધાડે છે

એટલે ઉઠી ઉભો થાય છે)

લક્ષ—(નજી ઉઘમગાંથી ઉઠ્યો હોય તેમ) માર, માર, પાપી.

રામ—ભાઈ કેને કહોછો ? માર, માર ક્યાંયે નીકળી ગયું હનુ.

સુગ્રી—મહારાજ, હવે અમને રજા આપો, કે જોઈ અમે રાવણનો

યજ્ઞ ભંગ કરીએ.

રામ—ભક્ષે, ખુશીથી જાવો. (નય છે)

—*—

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ—રાવણની હોમ કરવાની જગ્યા.

પાત્રો—રાવણ, સુકાચાર્ય, વિદુષક, હનુમાન, સુગ્રીવ, અને મંદોદરી.

રાવણ—(સુકાચાર્ય પુજાનો સામાન લઈ હોમની જગ્યાએ એકાએક

ત્યાં પ્રવેશ કરીને) મહારાજ, હવે કેટલીવાર છે.

સુકા—આવો એસો, હવે કાંઈવાર નથી. (એસેછે.)

વિદુ—(પ્રવેશ કરીને) વાહ ! મહારાજ, હુતો ખોળી ખોળીને થા-
ક્યો. અને તમે આ શું ચાળા કરવા માંડયાછે. રામે મને—

રાવણુ—ચુપરે ગધા, એકવારતો તું મારી મસ્કરી કરીને નાશી ગ-
યો હતો. પાછો આવ્યો ?

વિદુ—માફકરો, મહારાજ.

સુકા—અહ્યા, વિદુષક, તું બહુ ખેલે છે. હવે ચુપ રહે. કારણકે
હવે યજ્ઞ શરૂ થાય છે.

વિદુ—હા; મહારાજ, કરો હોમ, થાય કાંમ, મરે રામ, ને અમ્મર
થાય નાંમ.

સુકા—(રાવણુના ગળામાં હાર પહેરાવે છે) તારૂં, કલ્યાણુ થાય
અને રામને છતે એવો મારો આશીરવાદ છે.

વિદુ—શા માટે ન હોય. પેટપુર મળ્યું હશે એટલે આશીર્વાદ દો
જતો એમાં કાંઈ નવાઈ. જો મને એ લાડુ જમાડે તો હુંય
આશીર્વાદ દઉં.

રાવણુ—ચુપ હવે તારી લવરી બંધ કર. (સમાધી ચઢાવે છે)

વિદુ—(હતુમાન તથા સુગ્રીવને જોઈને) ઓ, મારા બાપરે, મા-
યારે ! માર્યા, નાસો, નાસો.

સુકા—અહ્યા, શું છે. આ શો કલબલાટ કરી મુક્યો છે ? જો મ-
હારાજ જગશે તો તને મારી નાંખશે.

વિદુ—હવે, તમારું ટાયલું બંધ કરી નાસારે ડોસા, નહીંતો ખા-
સોરે ટોંસા.

સુકા—(હતુમાનને જોઈને નાશી જાય છે)

હનું—(રાવણને) અરે, ઓ મુંઢમતી, હવે તું તારી આંખો ઉ-
ખાડ ગમે તેટલા હોમ કર, હવન કર પણ તારો છુટકો થ-
વાનો નથી. હવે તું મોતથી બચવાનો નથી. માટે ઉઠ અને
રણ ભુમીમાં આવ (રાવણ બોલતો નથી તેથી તેની ચોટ-
લી પકડી ઢંઢોળે છે)

મુશ્રીવ—ભાઈ એમ નહીં ઉઠે માટે એને ધસડતો ખેંચીને રણ-
ભુમીમાં લેયો.

હનું—ના એમ નહીં. અંગદને મંદોદરીને તેડવાને માટે મોકલ્યો
છે. તે હમણાં આવશે પછી—

અંગદ—(મંદોદરી સહીત પ્રવેશ કરીને) મારો અલ્યા આ તેની
પ્રીયા આવી. (સમજાવું કરી વળે છે અને તેને પળવે છે તથા
માથામાં ટકોરા મારે છે)

મંદોદ—ભાઈઓ, જરા ઝંપો. હું હમણાં તેમને નિવૃત્ત કરું.

રાગ સીતાજીના મહીનાનો

પ્યારા મારા ઉઘાડોને આંખ, મારી નાંખે મુજને;
આવ્યું રાગ સૈન્ય આરે પાસ, ઇજત મારી તે હણે.
જુવો સીતા માટે આવ્યા રાગ, કરે યુદ્ધ કેટલું;
કરે આપને મારવા જોર, બની શકે તેટલું.
આપ બેસી રહ્યા થઈ મુંઢ, કશું બોલતા નથી;
આપ સમક્ષ ઇજત જાય, વધુ શું એ દુઃખથી.
માટે ઉઠો મારા સ્વામીનાથ, રક્ષણ કરો નારતું;
નહોતો મહેણું રહેશે આપ શીર, સકળ સંસારતું.

રાવણ—(એકદમ નિવૃત્ત થઈ કોષે જરાધ) અરે, આ શું ?
(અંગદને જોઈને) મારી પત્નીને લાવનાર પાપી જો મારા
હાથ. (મારવાને ખડક હાથમાં લે છે. અંગદ નાશી જાય છે)
(પડકો પડે છે)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ—રણભુમી.

પાત્રો—રાવણ, રામ, અને વિભીષણ.

રાવણ—(રણભુમીમાં આવી રામને) ક્ષત્રીકલંક.

અધ્યા બાળક શું કરે બહુ જોર, હવે હું તને નહીં છોડુંરે.
 બાળક કાઢી નાંખું સહુ તુજ તોર. હવે.
 બહુ બળીયા તે મારી નાંખ્યા ઠેર, હવે.
 મારી સૈન્યા માંડી વરતાવ્યો કર. હવે.
 તેથી કુલાઈસ નહીં મન સાથ, હવે.
 હવે જોજો સુરા રાવણના હાથ. હવે.
 હજાર યુદ્ધમાં યોદ્ધાઓ તેં અતેક; હવે.
 પણ મારા જોયા નથી જોયો એક, હવે.
 કરી સુજ સામે બહુ પતરાજ. હવે.
 સીતા રોકડી રંડતું જોજો બાળ. હવે.

રામ—જસ જસ હવે ઝાઝું નહીં જોલ, બચીતબાજો મોત તારેરે.
 તારા બળતો હું કરી ચુક્યો તોલ. બચીત
 બહુ ભસતું જે કૃતજ નજામ, બચીત
 બચકું ન કઢી તેનાથી ભરાય; બચીત
 બહુ ધડુગટ કરે જ્યારે મેહ. બચીત
 જનણો કૃષ્ટી નહીં કરનારો તેહ; બચીત
 તેમ કરેછે તું આપનાં વખાણ, બચીત
 બાજો રણમાં લઈશ તુજપ્રાણ. બચીત

(રામના એક બાણ વાગવાથી રાવણ પડી જાયછે પાછો સજીવન થઈને)

રાવણ—(હસીને) ઓ રામ, તું મને મારી નાંખવા ધારતો હોયતો તારી આશા ફાગટ સમજાજે. મને શીવે અમ્મર ક્યોંછે. તેથી મારું મોત દુનિઆના પડમાં નથી.

રામ—(આશ્ચર્ય પામીને સ્વગત) અરે, આ શું કહેવાય. મૃત પોતાની મેળે સજીવન થયા એ શું ? !

વિષ્ણુ—મહારાજ, શા વિચારમાં પડ્યા મેં પ્રથમથીજ તમને કહ્યું છે તે પ્રમાણે તેની નાભીમાંથી અમૃત કાઢો એટલે તેનો જીવ જશે.

રામ—(નાભીમાં બાણ મારીને અમૃત કાઢેછે એટલે રાવણ પડેછે.)
(પડે પડેછે.)

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ—મંદોદરીનો મહેલ.

પાત્રો—મંદોદરી, દાસી, અને વિદુષક.

મંદો—દાસી, આજેમારૂંદિલ શોકમાં ગરકાય થઈ ગયું છે. પ્રાણનાથ રણમાં ગયા છે, ત્યારથી કાંઈ એન પડતું નથી.

દાસી—બાઈ, ધીરજ રાખો. આસો આપણે અટારીમાં ઉભાં રહીં જોઈએ. (મંદોદરી જીવેછે પણ નહીં દેખવાથી.)

મંદો— દક્ષણી લાવણી.

દાસી કેમ થશે, સ્વામી ના દેખાયરે,
અરર હાય, ફીકર થાય, લાજે લાય, દિલમાંય;
મત મારું મુજબરે, દાસી.

ખડુ સીખામણો, આપી તો ન માન્યુરે,
સ્વામીનાથ, જોડું હાય, રામ સાથ. ન બરો પાથ,
પાળક એ જણાયરે. દાસી.

અપસુકન મને, સ્વપ્નમાંહીં થાયરે,
રામબાળ, જાણે કાળ, બરતો કાળ, ચઢ્યો ભુપાળ,
શીષ દસે છેદાયરે, દાસી.

દાસી— શાન્તી દીલધરો મુંઝાશે નહીં પાછરે,
બળ અપાર, પ્રાણાધાર, કરો વિચાર, મારેદાર,
એ રામથી શું થાયરે; શાન્તી.

અમૃત તો રહ્યું, નાભી કેરી માંયરે,
લંકાપાળ, કેરો કાળ, ક્યાંથી બાળ, રામ બાળ,
વિચારીરો સુખદાઇરે. શાન્તી.

વિદુ—(પ્રવેશ કરીને) ઓ મારા બાપરે ! હેં ! હેં ! હેં !

દાસી—(આશ્ચર્યથી તેની સામું જોઈને) અલ્યા માંડીઆ શું છે ?

વિદુ—હાય, હાય, હું શું કહું. કહેતાં મારી જીભ નથી ઉપડતી
(રહે છે.)

મદો—અલ્યા બાઇ, તું બોલતો ખરો, શું છે? શું પ્રાણનાથ રણ-
માં તો પડ્યા નથી ?

વિદુ—આ, હા ! એજ થયું છે. હવે હું શું કરું ? (રહે છે.)

મદો—(મુઠ્ઠામાં પડે છે.)

દાસી—(પવન નાંખતી) બાઇ સાહેબ, મારી બહાલી બાઈ સા-
હેબ ! તમને શું થયું ! જરા બોલોતો ખરાં (પાણી છાંટે છે.)

મદો—(જાગૃત થઈને) હાય, હાય, આશો ગજબ થયો. હવે
હું શું કરું ?

દાસી—બાઇ, હવે શોક દુરકરી, સૈન્યામાં ચાલો. કારણકે હજી તે-
મનું શબ ત્યાં પડ્યું હશે. (જાય છે)

(૫૦)

પ્રવેશ ૯ મો.

સ્થળ—રણભુમી

પાત્રો. મંદોદરી, પાછળથી રામ.

મંદો—(પોતાના સ્વામીનું મુસ્તક જોળામાં લઈ.)

રાગ. મરશીઓ.

હાય, ઓય, નાથ આ શો ગજળ દેખાડ્યો, આ શો ગજળ દેખાડ્યો
વિય' અંધપણે દાટ વાળ્યોરે, હાય.

જળી જાળ થાએ દિલ માઈ, આપ વિના વળ્યુંછે અંધાર,
સવે સુખ લાગે છે અકારે, હાય.

મોટા મોટા લાંકાં કેરા માળ, લાગે નાથ વિના વીકરાળ,
બણે ખાવા ઉભા મોટા કાળરે, હાય.

પુત દિગેર ગયા છે મરાઈ, હવે નથી રહ્યો વંશ કાઈ,
એક વિભીષણુથી સગાઈરે, હાય.

પે'લુ કહ્યુ માન્યું નહીં માઈ, ક્યું કામ તમે દિલ ધાર્યું,
તેથી મૃત્યુ થયું આ તમરે, હાય.

કરસે પર નારી સાથે જે પ્રીત, વગર મોતે મરશે તે ખરીત,
દુઃખ દરિયામાં ડુબસે ચીતરે હાય.

રામ—(પ્રવેશ કરીને) બનઝારા.

રહો શાન્ત હવે ઓ ખાઈ, નહીં મુઝવ મનમાં કાંઈ.

હસે બાવીમાં જે બનનાઈ, મીથ્યા કોણુ તેને કરનાઈ?

એવું સમજી દીલમાંહી, નહીં.

ગર્હ વાતનો શોક ન કરવો, પ્રભૂ ઈચ્છા બળી પરહરવો,

એ ડા'પણ રીત સુખદાઈ, નહીં.

હવે માની શીખાગણ મારી, જાઓ ઘેર સુખેથી નારી,
લેશ શોક ન ધરશેા આઈ, નહીં.

મંદો—બકત વત્સળ રામ, હું તમને સારી પેઠે જોળખું, પણ
હવે મારે આધાર કોનો ?

રામ—આધાર ? તુંજો શું બોલેછે. ? શર્વને આધાર માત્ર ઇશ્વરનો
જાહે, બીજા કોઈનો આધાર તું ધારતી હોય, તો તેમાં તારી
ભુલછે. જગત કર્તાએ તને દાંત આપ્યા છે તે આવશ્યું આ-
પ્યા વિના કેમ રહેશે વાઈ ? માટે હવે શોક તજી; વિભી-
પણ તને તેની પોતાની માતા તુલ્ય ધારીને, તને કોઈપણ વા-
તે જોખું આવવા નહીં દે. માટે સર્વ શોક તજી, તમારા ધ-
ણીની દહનકીયા કરો કે જેથી તેનો સ્વર્ગમાં વાસ થશે.
(જાયછે.)

પ્રવેશ ૧૦ મો.

સ્થળ—રામની સભા.

પાત્રો—લક્ષ્મણ, રામ, વરુણ, ઈંદ્ર, હનુમાન.

લક્ષ્—હનુમાનજી, તમે હવે જઈને સીતાજીને આ ખુશખબરથી વા-
કેફ કરો, અને તેમને અહીં તેડી લાવો.

હનુ—આજા મહારાજ. (જાયછે)

ઈંદ્ર—(રામને) મહારાજ ધીરાજ, આજના જેવો આનંદ દાયક દિ-
વસ અમે કોઈ પણ દીવસ જોયો નથી.

વરુ—સત્યજે, મહારાજ, અમે સઘળા આજ બંધન મુક્ત થયા છી-
એ. અને તેથી આપનો અત્યંત આભાર માનીએ છીએ.

રામ—એમા કાંઈ આભાર માનવા જેવું છેજ નહીં, કારણ કે જે
મારું કરતવ્ય છે તે અવશ્ય મારે કરવુંજ નેહ્યો. શ્રુષ્ટીનો
ભાર ને મારા હાથે યોછો ન થાય તો પછી બીજો કોણ કરે?
હનુ—(સીતાજી સહીત પ્રવેશ કરીને) મહારાજા ધીરાજ રામ-
ચંદ્રજીનો જય થાયો.

ઇંદ્ર—(સીતા તરફ જોઇને રામને) મહારાજાધીરાજા હવે આપ
સીતાજીનું પાણી પુનઃગૃહણ કરો.

રામ—એ વાત મારાથી અને નહીં, કારણકે રાક્ષસના ધરમાં ગએ-
લી તે મારાથી રખાય નહીં. દુરજન લોકો મારે માથે અપ-
વાદ મુકે, અને મારી કીર્ત્તિ ધૂળ મળે.

સીતા—(અરે એ જોગી તું દીવાનો થયો; એ રાહ)
અરે નાથ એ શું વદોછો વચન, સુણી ખાખ થાયે બળી
મુજ મન.

કર્ત્યુ યુદ્ધ મોટું તમે મારે માટે, હવે ના કરાવો મને કંઈ ઉચાટ.
નથી શોભતું આ વચન આપને, તપાસો ખરી ખોટી મુજ છાપને.
પછીથી કરો આપથી ન્યારી નાથ, કહું સ્વામી હું આપને
જોડી હાથ.

રામ—

રાગ—માઠ.

(વિરા વેશ્યાના ચારી, એ રાહ)

સુણો પ્યારી હમારી, વાત તમારી, સાચી ગણું હું આજ.
જાઓ અગંનીમાં નારી, હીંમત ધારી, વાત તમારી. સાચી.
દેખાડો પ્રત્યક્ષ પારખું જે પ્રીયા, સૌ સીધ થાયે કાજ;
અંગીકાર પછી કરું તમારો, લેશ આણું નહીં લાજ;
હોય જે સત્ય પ્યારી, દેખાડો નારી, વાત તમારી. સાચી.

સીતા—હા, તમારી વાત હું કયુત્ત કરજી માટે સત્વર અતી ચે-
તાવો. (હનુમાન ચીતા ખડકી સળગાવે છે, એટલે ચીતા
પાસે આવીને) આશાગોડી.

અરજ રહેલ્યો સ્વીકારી કૃપા સિંધુ, અરજ રહેલ્યો સ્વીકારી.
વેગે ચઢો રંક દાસીની વારે, સઘ પધારો મોરારી. કૃપા.

પતીવ્રતા સુદ્ધ હોઉં નો નારી, કૃપા કરી લ્યો ઉગારી. કૃપા.

અત્રીની માંહે હું પડતુ મુકુજી, વિચાર કેમ લગારી. કૃપા.

(એકદમ અત્રીમાં પડતુ મુકે છે અને સજીવન પેલે પાર ની-
ળી જાય છે સર્વ દેવતાઓના જય જય નાદ વચ્ચે પુષ્પની
વૃષ્ટી થાય છે.)

સર્વ પાત્રો—

રાગ કલ્યાણ.

સુર સભા જનો, શ્રમ લીધો ધણો,

અમ પરે અતી થયો આભાર આપનો.

સુધ્ય સતી સીતાનું આજે નાટક ભજવ્યું જેહ;

ખરા પ્રેમથી જે કાંઈ સુણસે, પાતીક ખોશે તેહ. સુર૦

પ્રયાસ પેલો જાણી મારો, ભુલ ચુક કરશો માફ;

ધધર સ્તુતિ કરો કરો હમેશાં, રાખીને મન સાફ. સુર૦

જેણે નાટક ખેલ જેઈને. ના લીધો કાંઈ સાર;

ઠાલી હા! હા! હી! હી! જાણી, થાય ખુશ અપાર. સુર૦

લાખ વશાએ નથી મનુષ પણ, લાર રૂપ છે ભાષ;

લખતો નથી કાંઈ 'હીમત' રાખી, ધરશા મનની માંહી, સુર૦

સમાપ્ત.

અગાઉથી આશ્રય આપનાર ગ્રહસ્થાનાં નામ

રા, રા, કેસવજીભાઈ જસરાજભાઈ પટવારી તરફથી: —

- ૧૦૦ રા, રા, હમનલાલ સામળદાસ પટવારી. રાજકોટ,
 ૩૦ બખ્તિયાં દરબાર સાહેબ બખ્તિયા.
 ૨૦ કુમારશી. જોરાવરખાંડી „
 ૪૦ દાકોર સાહેબ દાદાસાહેબ ઘોડાસર.
 ૩૦ રા, રા, રણછોડલાલ વનરાવનદાસ પટવારી. અમદાવાદ.
 ૨ પા. મથુરભાઈ ગીરધરભાઈ નડીયાદ.
 ૧ ઉમીઆશંકર ગંગાશંકર „
 ૧ અંબાલાલ ભગવાનદાસ તલાટી. „
 ૧ જમનાદાસ દ્વારકાદાસ શા. „
 ૧ ડોશી. ચુનીલાલ જ્યેષ્ઠ „
 ૧ ગહેતા. પુરણાશંકર અમરતલાલ „
 ૧ શંકરલાલ હમનલાલ શાહ. „
 ૨ કાશીભાઈ મોતીભાઈ પટેલ „
 ૧ હરીલાલ હમનલાલ પંડ્યા „
 ૧ છોટાલાલ નરશીંહદાસ „
 ૧ નાનાલાલ ઝવેર ભાવસાર „
 ૧ સોમાલાલ ગોકળદાસ શાહ „
 ૧ શા. મોતીલાલ હમનલાલ નડીયાદ.
 ૧ શા. વ્રીજવલ્લભદાસ હરગોવનદાસ „
 ૧ શા. શંકરલાલ શાહભાઈ „
 ૧ મણીલાલ જ્યેષ્ઠ ડોશી „

- ૧ પા. બાબરભઈ ગલાભઈ „
 ૧ હોરા. પરશોતમ શીવલાલ „
 ૧ ભક્તા દાળજી બાર્બર „
 ૧ ગીરધરલાલ કાંનજી વૈદ. „
 ૧ શા. પરશોતમદાસ હરીવલવદાસ કપડવણ્જી
 ૧ શા. હરીલાલ સામળદાસ કપડવણ્જી હાલ મુંબઈ.
 ૧ બાલાજી મગનલાલ શાહ મુરત.
 ૧ ચંદ્રશંકર દલપતરામ ભટ. „
 ૧ ધીરજલાલ સુરચંદ દલાલ. „

વડોદરા.

- ૫ બેદાલાલ નાથાભાઈ ચોકશી નડીઆદના પંજી હાલ વડોદરા.

તેલની ગારફત—

- ૧ રામચંદ્ર ગદાશંકર પાઠક.
 ૧ હુળાભાઈ કાશીરભાઈ કાર્પેન્ટર.
 ૧ મનમુખરામ નાથાભાઈ હુલાર.
 ૧ ગવરીશંકર ભવાનીશંકર ત્રવાડી.
 ૧ ચુનીલાલ ત્રીભોવનદાસ દકર.
 ૧ દુલેભજી ગાડાભાઈ દકર.
 ૧ પરશોતમ છોટાલાલ પટેલ.
 ૧ જીવાભાઈ ગોકલદાસ પટેલ
 ૧ પરશોતમ વાધજીભા પટેલ
 ૧ પુરશોતમ નાગજીભાઈ પટેલ
 ૧ લલુભાઈ નરશીલભાઈ પટેલ
 ૧ મોનીભાઈ શંકરભાઈ પટેલ

- ૧ ઝવેરલાલ ભુરાભાઈ શાહ.
 - ૧ ત્રીભોવન પુરશોતમદાસ શાહ.
 - ૧ ચુનીલાલ કેશવલાલ શાહ.
 - ૧ ચુનીલાલ છોટાલાલ શાહ.
 - ૧ પ્રાણુલાલ મોતીલાલ બટ.
 - ૧ દ્વારકાદાસ બેઘનારામ કાલીયા.
 - ૧ મણીલાલ દલચુખરામ બટ.
 - ૧ લરીલાલ રૂઢનાથ રાહોડ.
 - ૧ જેઠાલાલ જમનાદાસ બાવસાર.
 - ૧ શાકરલાલ છવાભાઈ
- ચાણુદ.
- ૧ શા. માણેકલાલ ત્રીભોવનદાસ
-

તાકીદે ખરીદો !

તાકીદે ખરીદો !

સ્વદેશના હીતાર્થે.

રમણુ—રક્ષમણી નાટક.

કોઈ દીવરા નહીં વાંચેલું, અથવા નહીં સાંભળેલું. ધણું ર-
મણુ તેમજ દરેક સહસ્થોએ વાચવા લાયક છે. આ નાટક ખરેખર,
અસન, ખર, અને જીગર નીરોધક છે. વર્ણી આ નાટકમાં આવે-
લી તાલ રક્ષમણી સતી શીરોમણી છે. ગાયનોના શોખીનો માટે
ગાયનો પણ અંદર દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે. આ પુસ્તક વિશે
વધારે વિવેચન કરતા તેની 'પસંસા કરવાનું' કામ ઘાંચક વર્ગને સો-
પાંચે છીએ. કારણકે આ પુસ્તક કાલ વેપાર અર્થે બનાવવામાં
આવ્યું નથી. પણ તેના નફાગાથી ફક્ત જીજ્ઞ ભાગ કતોને આ-
પીને ખાડીના ભાગ દેશની સેવાને અર્થે (નવો હુન્નર ખોળી કાઢ-
વામાં) ખર્ચવાનો છે. કોઈ એમ ધારશેકે એવોતે શો હુન્નર હશે
કે તે ચોપડીના પૈશાથી પુરો પડે ? તો તેઓની શંકા દુર કરવા
માટે જણાવોએ છીએ કે હાલમાં કુવામાંથી પાણી કાઢવાનાં મશીન
(સંચા) ઘણા માંધા પડે છે તેને જુદીજ ચુકતીથી ફક્ત ચાવી
આપી પાણી કાઢી સમય. અને ઘણાં સસ્તાં હોવા બેઠે ઘણાં ટકા-
ઉ છે. તેથી બજારો વિગેરેનું ખર્ચ ઉમરીને મરીબ ખેડૂતોને ઘણાજ
નફો થશે. જે ઇશ્વર કૃપાએ અમારું મશીન ચાલશે તો ઉપર બ.

તાવેલું રમણ-રક્ષમણી નાટકની ૧૦૦૦ પ્રતને ઉત્તેજન આપનાર,
 દરેકને એકમીશન મફત આપીશું. પુસ્તકની કીંગલ ફક્ત ૦-૮-૦
 પેસ્ટેજ માફ તા. ૧-૧-૮૪ સુધીના માહકોને માટે. જેટલા માહક
 મશે તેટલીજ છુટ્ટ છપાવામાં આવશે. માટે તાકીદે નામ લેખાડો.
 પુસ્તકનું કદ લગભગ રોયલ ૧૬ પેજ દસ રૂમી કરતાં પણ કદાચ
 વધારે જોડું મશે. આશા છે કે પ્રહર્યો તથા રહેઠો આવી અમુ-
 લ્ય તક ખોસે નહીં.

લી. સેવક.

નરોત્તમદાસ ગરબડદાસ જાંવી,

નડીઆદ અમદાવાદી જાગર

જેઠાલાલ નાચાલાલ ચૌકરી,

વડોદરા કળાભુવન.

રખરના સીકા.

જેતે કસ્ટોર હોય તેમણે નીચેને સરનામે પત્ર કળેથી નમૂનાનું
 ફારમ મફત મોકલવામાં આવશે.

હરજીવન પરસોતમ કઠલાલ.

